

Tutkimustietoa seksuaali- ja suku- puolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa

Euroopan unionin perusoikeusviraston laajan kyselytutkimuksen ja muiden viimeaikaisten selvitysten tulokset kertovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumisesta Suomessa eri elämänalueilla. HLBTI-ihmiset kokevat asenteiden heitä kohtaan muuttuneen myönteisempään suuntaan, mutta samalla esille nousee yhä useita epäkohtia esimerkiksi työelämässä, koulutuksessa ja sosiaali- ja terveystaloudissa.

Sisällysluettelo

Tutkimustieto auttaa parantamaan HLBTI-ihmisten oikeuksien toteutumista	4
Asenteet kehittyneet myönteisemmiksi – moni ei silti uskalla olla avoimesti oma itsensä	6
Joka kolmas kohdannut syrjintää eri elämänaueilla	12
Pelko väkivallasta ja häirinnästä horjuttaa turvallisuutta	14
Kielteinen suhtautuminen HLBTI-ihmisiä kohtaan on yhä yleistä koulutuksessa	20
Vain harva kertoo sukupuolestaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan avoimesti työpaikalla	24
Sosiaali- ja terveyspalveluissa kohdataan syrjintää ja tietämättömyyttä	27
Transihmisiä ja intersukupuolisia koskevat erityisesti itsemääräämisoikeuteen liittyvät kysymykset	30
Suosituksia HLBTI-ihmisiä koskevan tiedonkeruun kehittämiseksi	33
Lähteet	34

Tutkimustieto auttaa parantamaan HLBTI-ihmisten oikeuksien toteutumista

Seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen tilanteesta on tutkimustietoa aiempaa enemmän ja kattavammin. Useissa kyselytutkimuksissa HLBTI-kysymykset nousevat nyt esille, mutta tilastoissa moninaisuus jää vielä piiloon. Lisää tietoa HLBTI-ihmisten tilanteesta kaivataan eri elämäntilanteilta ja esimerkiksi moniperusteiseen syrjintään liittyen.

Viime vuosina seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumisesta on saatu yhä enemmän tietoa niin kansallisesti kuin laajemmin EU-maissa. Tässä Policy Briefissä käydään läpi etenkin Euroopan unionin perusoikeusviraston (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) vuonna 2020 julkaisun kyselytutkimuksen tuloksia Suomen osalta ja muita keskeisiä viimeaikaisia tutkimustuloksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta.

Tutkimustietoa tarvitaan, jotta usein haavoittuvassa asemassa olevien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanne nousee näkyväksi ja jotta voidaan kehittää toimia heidän asemansa ja oikeuksiensa toteutumisen parantamiseksi. Viranomaisilla, oppilaitoksilla ja työnantajilla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen perusteella.

Vaikka tietoa HLBTI-ihmisten oikeuksien toteutumisesta on aiempaa enemmän ja useammasta näkökulmista, etenkin vertailtavaa seuranta-tietoa kaivataan yhä lisää. (esim. Mannila 2019) Monet koko väestöä koskevat tiedonkeruut, kuten Suomen väestötietojärjestelmä, ja erilaiset kyselyt ovat edelleen sukupuolen osalta binäärisiä, eli niissä tarkastellaan tilannetta perinteisen sukupuolikäsityksen mukaisesti vain naisten ja miesten osalta. Tilastojen tiedonkeruuta sääntelee muun muassa EU:n tietosuoja-asetus, joka rajoittaa niin kutsuttujen erityisten henkilötietoryhmien tallentamista.

Esimerkiksi Saksassa, Kanadassa ja Australiassa on otettu käyttöön kolmas juridinen sukupuoli, jolloin virallisista tietolähteistä on mahdollista saada laajempi ja todenmukaisempi kuva. (Keski-Petäjä 2019) Isossa-Britanniassa hyväksyttiin vuonna 2019 laki, jonka mukaan vuoden 2021 väestölaskentaan sisällytetään kysymykset seksuaalisesta suuntautumisesta ja trans-taustasta (trans status/history). Kysymykset ovat vastaajille vapaaehtoisia, ja ne suunnataan vain yli 16-vuotiaille. (ILGA-Europe 2020b)

Seksuaalivähemmistöjen osalta muun muassa sateenkaariperheistä tai samaa sukupuolta olevista pareista on olemassa virallista tilastotietoa silloin, jos pari on avioitunut tai rekisteröinyt parisuhteensa. Tasa-arvoinen avioliittolaki (2017) ja sitä edeltänyt laki parisuhteiden rekisteröinnistä (2002), sateenkaariperheiden aseman muutokset sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen (2015) ovat heijastuneet myös tiedonkeruuseen ja tilastointiin. (Lehtonen 2019)

Myönteistä kehitystä tiedonkeruussa on tapahtunut useiden kyselytutkimusten osalta. Kyselytutkimuksissa on yhä useammin pyritty eroon seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvistä perinteisistä oletuksista kysymysmuotoiluissa ja tulosten raportoinnissa. Terveiden ja hyvinvoinnin lai-

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla tarkoitetaan transihmisiä ja intersukupuolisia henkilöitä. Transihmisiä voivat olla muun muassa sukupuolettomat, transsukupuoliset, transvestiitit ja muunsukupuoliset. Intersukupuolisuus kattaa laajasti erilaisia kehon variaatioita, joissa kromosomit, sukuelimet, hormonitoiminta tai muut sukupuolitettävät kehonpiirteet eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, joiden seksuaalinen suuntautuminen on jotain muuta kuin heterous, kuten homot, lesbot ja biseksuaalit.

Tässä Policy Briefissä käytetään **FRA:n tutkimuksen rajauksen mukaisesti muotoa HLBTI**. HLBTI-lyhenne tulee sanoista homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset ja intersukupuoliset. Yhä yleisemmin käytetään myös muotoa HLBTIQ, jossa mukana ovat myös queerit.

Lisää keskeisiä käsitteitä: Tasa-arvosanasto (THL, Tasa-arvotiedon keskus), <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

toksen tekemät Kouluterveyskyselyt, Tasa-arvobarometri sekä Amis- ja Nuorisobarometrit ovat esimerkkejä selvityksistä, joissa sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista ei ole enää rajattu vain kahteen vaihtoehtoon, vaan osallistujat ovat saaneet valita sukupuolen useammasta vaihtoehdosta. Aiemmin (ennen vuotta 2017) esimerkiksi Tasa-arvobarometriin tieto osallistujan sukupuolesta otettiin suoraan rekisteritiedoista, jolloin vastaaja määrittäi juridisen sukupuolen perusteella aina joko naiseksi tai mieheksi. (Lehtonen 2019) Edelleen HLBTI-ihmisten kohdalla on tutkimustulosten kannalta ongelmana se, että vastaajamäärät ovat jääneet niin pieniksi, ettei tuloksia ole voitu hyödyntää

suoraan. (Keski-Petäjä 2019)

Jos tarkastellaan eri elämäntilanteilta tehtyjä tutkimuksia, esimerkiksi HLBTI-ihmisten terveyteen liittyvistä kysymyksistä tarvitaan lisää tietoa. Myös moniperusteinen ja intersektionaalinen syrjintä kaipaavat yhä tarkempaa tarkastelua. HLBTI-indikaattoreita olisi sisällytettävä myös nykyistä enemmän läpileikkaavasti eri tutkimuksiin. Esimerkiksi Maa- ja metsätalouden tutkimuskeskus (United Nations Development Programme, UNDP) ovat kehittäneet erikseen indikaattorit seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen tilanteesta suhteessa kestävä kehityksen tavoitteisiin.

Suomi sijalla viisi eurooppalaisessa vertailussa

Yli 600 eurooppalaisen ja keskiaasialaisen kansalaisjärjestön kattojärjestö ILGA-Europe laatii vuosittain selvityksen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asemasta Euroopassa lainsäädännön ja kansallisten poliitikkojen osalta. Selvityksen osana julkaistaan indeksi, jossa kunkin maan lainsäädännön ja poliitikkojen tasoa arvioidaan prosenttilukuna. Täydellisellä onnistumisella saisi tulokseksi 100 prosenttia.

Vuoden 2020 arvion mukaan Suomessa on toteutunut 66 prosenttia HLBTI-oikeuksista. Vuonna 2019 vastaava luku oli 69 prosenttia, ja vuonna 2018 se oli 73 prosenttia. Suurimmat puutteet vuoden 2020 indeksissä olivat sukupuolen oi-

keudellisessa tunnustamisessa ja omaan kehoon liittyvässä itsemääräämisoikeudessa. Lisäksi vihapuhe ja viharikokset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan on nostettu merkittävimpiin epäkohtiin. Parhaiten oikeudet ovat toteutuneet perheeseen ja parisuhteeseen liittyvissä kysymyksissä ja tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden osalta.

Vertailussa 49 valtion kesken Suomi sijoittui jaetulle viidennelle sijalle Portugalin ja Yhdistyneen kuningaskunnan kanssa vuoden 2020 tarkastelussa. Vuonna 2019 sija oli neljäs. Ensimmäisellä sijalla oli kumpanakin vuonna Malta. (ILGA-Europe 2020a)

Asenteet kehittyneet myönteisemmiksi – moni ei silti uskalla olla avoimesti oma itsensä

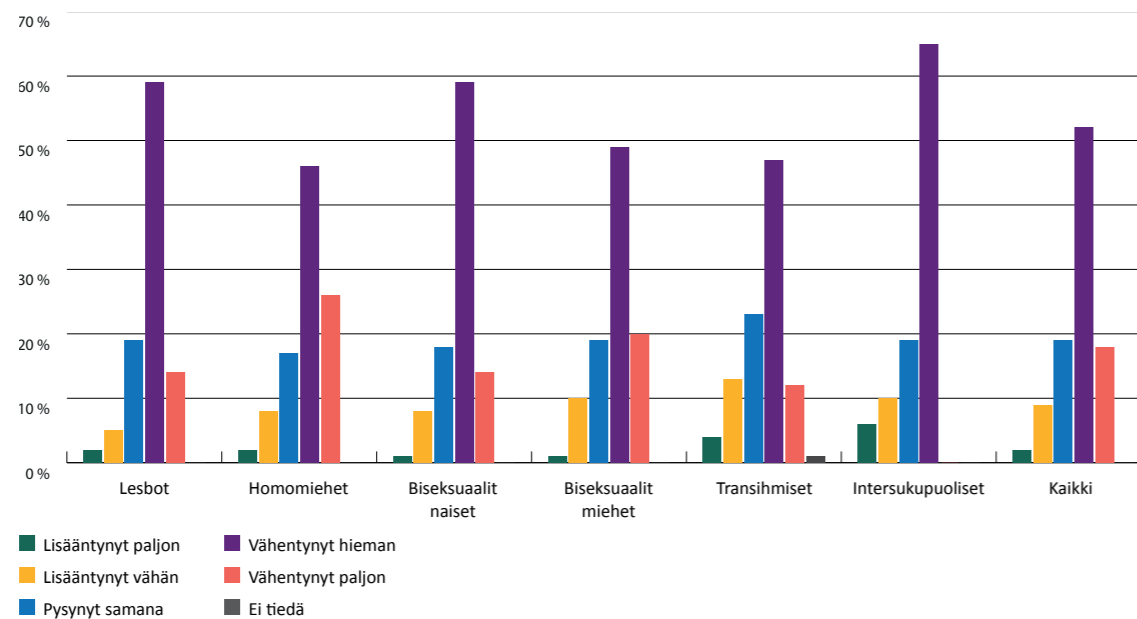
EU:n perusoikeusviraston (FRA) keväällä 2020 julkaisemassa laajassa kyselytutkimuksessa *A long way to go for LGBTI equality* selvitettiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksia syrjinnästä ja viharikoksista EU-maissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Serbiassa ja Pohjois-Makedoniassa.

Vuonna 2019 tehtyyn kyselyyn vastasi noin 140 000 seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvaa henkilöä. Kyselyssä oli aiemmasta poiketen mukana myös intersukupuoliset henkilöt ja nuoret (15–17-vuotiaat) seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat. Suomessa kyselyyn osallistui 4 711 vastaajaa. Vastaajista oli lesboja 907 (19 %), homoja 751 (16 %), biseksuaalisia naisia 1 274 (27 %), biseksuaalisia miehiä 175 (4 %), transihmisiä 1 575 (33 %) ja intersukupuolisia

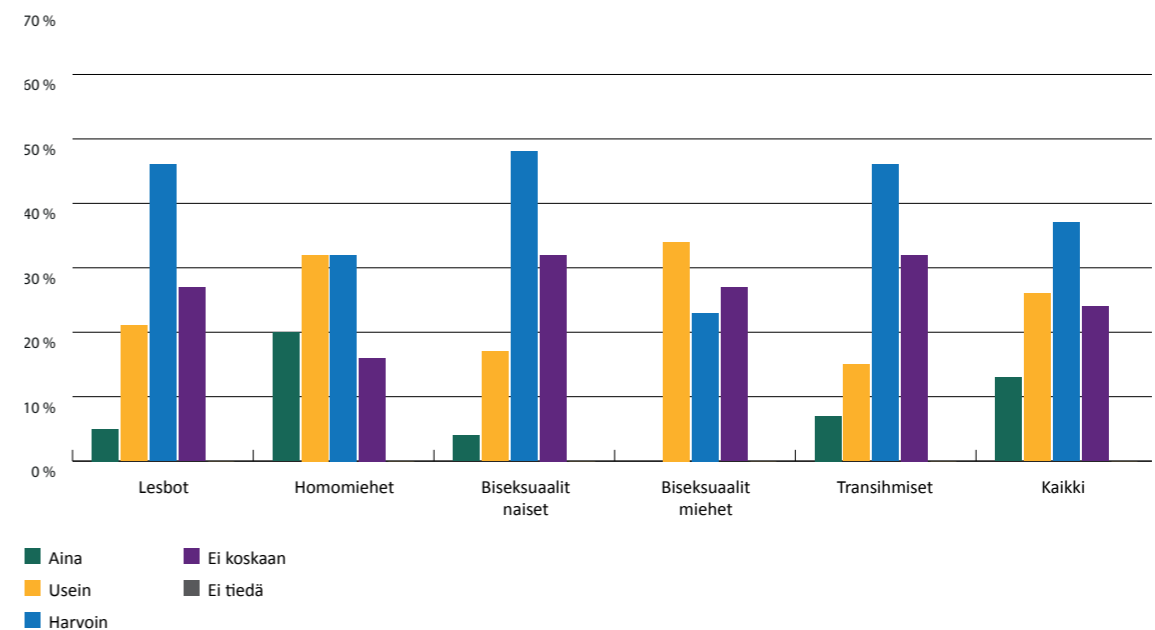
29 (1 %). Kaikkien maiden osalta vastaajissa eniten oli homomiehiä (42 %) ja toiseksi eniten biseksuaalisia naisia (20 %). Suomen vastaajajakauma eroaa merkittävästi yleisestä linjasta, koska muista maista poiketen suurin vastaajaryhmä oli transihmiset.

FRA:n kyselyyn (kuva 1) vastanneista suomalaisista 70 prosentin mielestä yleinen asenneilmapiiri HLBTI-ihmisiä kohtaan on parantunut viimeisten viiden vuoden aikana. Vastaajista 11 prosenttia oli puolestaan sitä mieltä, että ennakkoluulot ja kielteiset asenteet HLBTI-ihmisiä kohtaan olivat lisääntyneet. Kaikista vastaajista 50 prosenttia on melko tai hyvin avoin omasta taustastaan. Samaan aikaan kuitenkin 39 prosenttia välttää kulkemasta käsi kädessä samaa sukupuolta olevan kumppaninsa kanssa (kuva 2). Hyvin avoin kuulumisesta seksuaali-

Kuva 1. Havainnot ennakkoluulojen ja suvaitsemattomuuden lisääntymisestä tai vähenemisestä HLBTI-ihmisiä kohtaan viimeisten viiden vuoden aikana

Kuva 2. Välttää kulkemasta käsi kädessä samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa julkisilla paikoilla, koska pelkää joutuvansa pahoinpitelyn, uhkailun tai ahdistelun kohteeksi

tai sukupuolivähemmistöön kertoo olevansa vain viisi prosenttia 15–17-vuotiaista vastaajista ja 18–24-vuotiaista vastaajista 12 prosenttia. Yli 55-vuotiaista puolestaan 36 prosenttia kertoo olevansa hyvin avoin.

Suomalaisvastaajien mukaan (kuva 3) suurin syy myönteiseen kehitykseen asenteissa on HLBTI-ihmisten entistä näkyvämpi ja aktiivisempi osallistuminen arkielämään (74 %). Toiseksi eniten taustalla nähtiin lainsäädännössä ja toimintatavoissa (policy) tapahtunut positiivinen kehitys (62 %). Tässä viitataan todennäköisesti vuonna 2015 muutettuihin yhdenvertaisuuslakiin ja tasa-arvolakiin, vuonna 2017 samaa sukupuolta olevien avioliiton mahdollistaneeseen avioliittolain muutokseen sekä yleisesti hallinnon erilaisiin hankkeisiin HLBTI-ihmisten oikeuksien toteutumisen vahvistamiseksi. Myös julkisuuden henkilöiden ja muiden vaikuttajien tuki (43 %) ja kansa-

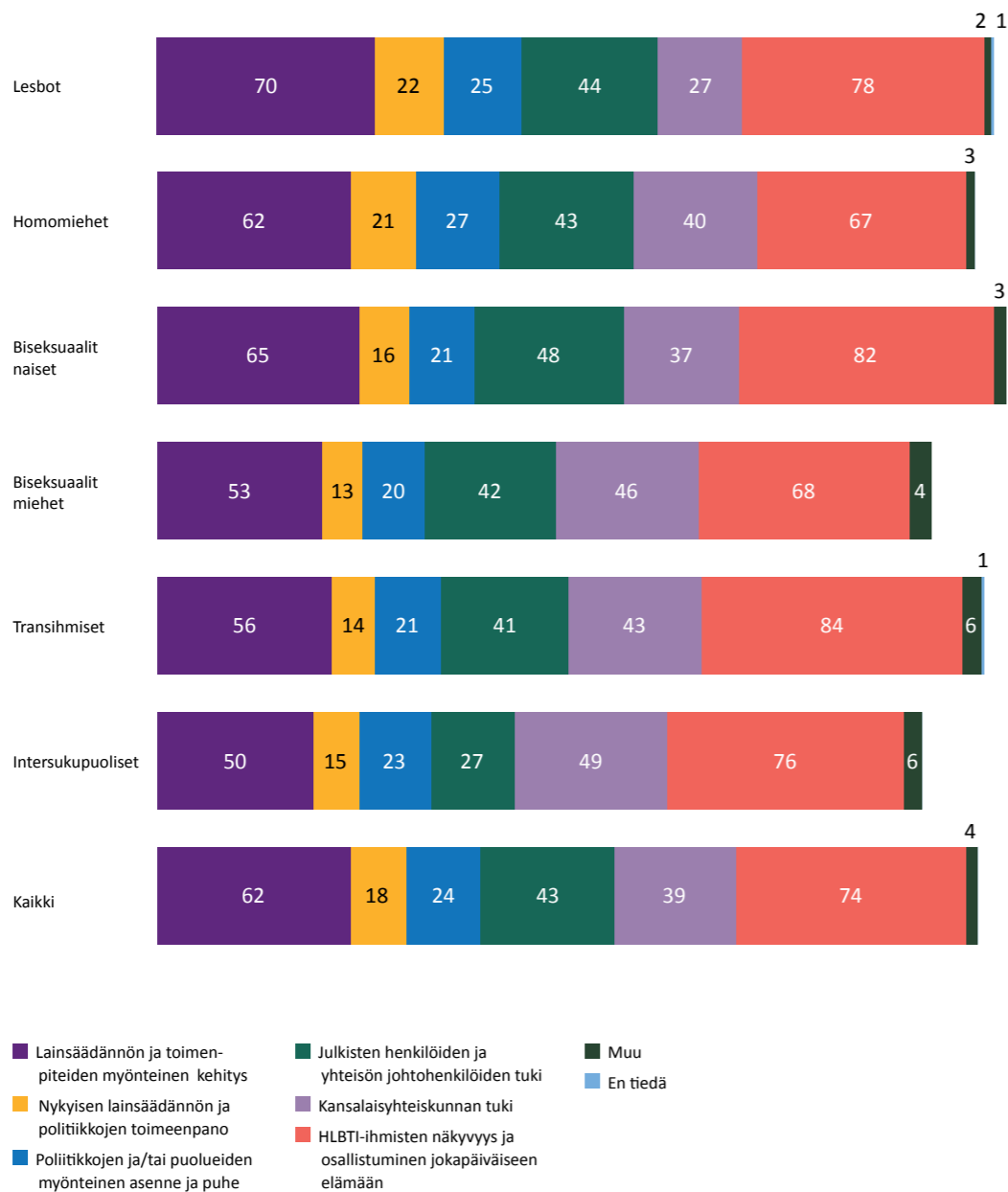
laisyhteiskunnan tuki (39 %) olivat vastaajien mukaan vaikuttaneet myönteisesti tilanteeseen.

Myös muissa viimeaikaisissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia myönteisestä kehityksestä. Esimerkiksi avioliittolain muutoksella on ollut tärkeä symbolinen merkitys silloinkin, kun avioituminen ei ole ollut itselle ajankohtainen asia. Pienillä paikkakunnilla yleinen asenneilmapiiri ei ole kuitenkaan välttämättä yhtä myönteinen kuin suuremmissa kaupungeissa. Toisaalta kielteinen suhtautuminen voi tulla hyvin läheltä, sillä monen HLBTI-ihmisen perhe tai läheiset eivät ole hyväksyneet heidän seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiään. (Ks. mm. Lepola 2018 ja Owl 2016) Myös eri HLBTI-ryhmien välillä on eroja, ja etenkin transsukupuoliset kokevat jatkuvasti arjessaan vaikeita tilanteita sen vuoksi, että heidän sukupuoltaan kummeksutaan tai epäillään tai heidät sukupuolitetaan väärin.

”Liian moni HLBTI-henkilö piilottelee edelleen peläten joutuvansa naurunalaiseksi, syrjityksi tai jopa pahoinpidellyksi. [...] Covid-19-epidemia saattaa pahentaa heidän työelämänsä ja terveydenhuoltoon liittyviä ongelmia. Päättäjien olisi pantava tämä merkille ja tehostettava toimiaan HLBTI-henkilöiden oikeuksien täysimääräisen kunnioittamisen edistämiseksi.”

Michael O’Flaherty, EU:n perusoikeusviraston johtaja (FRA 2020b)

Kuva 3. Keskeiset syyt ennakkoluulojen, suvaitsemattomuuden ja/tai väkivallan vähenemiselle (luvut kuvaavat prosenttiosuuksia vastaajista)

Transsukupuoliset saattavat myös joutua tilanteisiin, joissa viranomainen reagoi esimerkiksi asiakkaan transukupuolisuuteen, vaikka sillä ei olisi mitään tekemistä hoidettavan asian kanssa. (Lepola 2018)

Euroopan komissio julkaisi vuonna 2019 syrjintää koskevan Eurobarometrin, jonka mukaan 76 prosenttia kaikkien EU-maiden väestöstä on sitä mieltä, että homoilla, lesboilla ja biseksuaaleilla pitää olla samat oikeudet kuin heteroseksuaaleilla. Suomalaisista vastaajista tätä mieltä oli 80 prosenttia, mikä oli kuusi prosenttia enemmän kuin vuoden 2015 vastaavassa kyselyssä. Suomalaisista 79 prosenttia oli sitä mieltä, ettei samaa sukupuolta olevien seksuaalisissa suhteissa ole mitään väärää. Myös tässä myönteisesti vastanneiden määrä oli kasvanut vuodesta 2015 (8 %). EU-maiden kansalaisista 59 prosenttia oli sitä mieltä, että transsukupuolisten henkilöiden pitäisi saada virallisiin dokumentteihin sukupuoli, joka vastaa heidän identiteettiään. Suomalaisista tätä mieltä oli 68 prosenttia. Homon, lesbon tai biseksuaalin valinnan korkeimpaan poliittiseen virkaan kokisi epämukavaksi 14 prosenttia suomalaisista (EU 18 %). Transsukupuolinen korkeimmassa poliittisessa virassa olisi epämukavaa 19 prosentin mielestä (EU 24 %), ja intersukupuolinen vastaavassa asemassa olisi epämukavaa 17 prosentin mukaan (EU 21 %). (Eurobarometri 2020)

Asenteita tarkasteltaessa on tärkeää huomata, että kielteinen suhtautuminen voi tulla myös oman vähemmistöryhmän sisältä etenkin, jos henkilö kuuluu useampaan vähemmistöön samanaikaisesti. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kohtaamaa moniperusteista syrjintää tarkastelleessa selvityksessä esimerkiksi uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvat kertoivat kohdanneensa kielteistä suhtautumista seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi uskonnollisessa yhteisössään. Toisaalta myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien joukossa oli asenteita sellaisia HLBTI-ihmisiä kohtaan, jotka olivat myös vammaisia henkilöitä tai olivat uskonnollisia. (Lepola 2018)

Saamelaiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tilannetta selvittäneessä kyselytutkimuksessa ilmeni heidän kohdanneen syrjintää ja kielteisiä asenteita sekä yhteisön ulkopuolelta että sen sisällä. Etenkin homo- ja biseksuaalien cis-miesten ja transsukupuolisten henkilöiden asema nähtiin heikkona saame-

laisyhteisössä, minkä arvioitiin johtuvan muun muassa saamelaisten keskuudessa vallitsevasta maskuliinisuuden käsityksestä. (Olsén et al. 2017) Sisäryhmäsyrjintää pidetään henkisesti erityisen raskaana syrjinnän muotona, koska se tulee sellaisen ryhmän taholta, johon henkilö identifioituu ja haluaa kuulua. (Lepola 2018) Vähemmistöjen sisäisistä vähemmistöistä ja heidän kokemastaan syrjinnästä on kuitenkin vielä varsin vähän tietoa.

Turvapaikanhakijoina seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kohtaavat erityisiä haasteita, sillä he ovat usein joutuneet vakavien ihmisoikeusloukkausten ja muun kaltoinkohtelun kohteeksi lähtömaassaan. Heidän on usein vaikea luottaa Suomenkaan viranomaisiin ja harvoin oman yhteisönsä jäseniin uudessa maassa. Turvapaikan hakumenettelyssä tulkit ovat usein saman yhteisön jäseniä, jolloin hakija ei mielellään kerro omaan seksuaaliseen suuntautumiseensa tai sukupuoleensa liittyviä asioita. Haasteina ovat myös tulkkien riittämätön koulutus ja syrjivä asenne HLBTI-ihmisiä kohtaan. Viranomaiset voivat kysyä turvapaikanhakijalta haastattelussa muun muassa hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan, kun halutaan tarkistaa hakijan kertomuksen uskottavuutta. Järjestöjen tietojen mukaan hakijoilta saatetaan kuitenkin kysyä liian intiimejä ja yksityisiä asioita, vaikka ne ovat linjausten vastaisia. (FRA 2017)

FRA:n suosituksia

- Paikallisviranomaisia on tuettava HLBTI-oikeuksien kunnioittamisen edistämiseksi kouluissa, virastoissa ja julkisissa paikoissa toimintasuunnitelmien ja strategioiden avulla. Paikallisviranomaisia on rohkaitava tekemään tässä yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa.
- Asennetyössä on keskitettävä erityisesti transihmisiin ja intersukupuolisiin sekä nuoriin HLBTI-ihmisiin, koska he usein kärsivät eniten. (FRA 2020c)

Perusoikeusbarometri tarkastelee asenteita HLBTI-ihmisiä kohtaan

Oikeusministeriön ja Ihmisoikeuskeskuksen Perusoikeusbarometri-tutkimushankkeessa (julkaistaan 2021) selvitettiin koko väestön, vammaisten ja toimintarajoitteisten henkilöiden sekä eri kielivähemmistöjen (arabian-, ruotsin- ja venäjänkieliset) kokemuksia ja näkemyksiä perusoikeuksista ja niiden toteutumisesta Suomessa.

Tutkimuksessa kysyttiin: ”Kun ajattelet työtä tai vapaa-aikaasi tai muuta ajankäyttöä, joka ei liity perheeseesi, kuinka usein olet mielestäsi tekemisissä sellaisten ihmisten kanssa, jotka ovat erilaisia kuin sinä seuraavien ominaisuuksien suhteen?” Vaihtoehtoina olivat eri seksuaalinen suuntautuminen, etninen tausta, uskontokunta tai sosiaalinen tausta / koulutustaso kuin vastaajalla. Koko väestöä edustaneista vastaajista 25 prosenttia kertoi olevansa usein, 61 prosenttia joskus ja 14 prosenttia ei koskaan tekemisissä henkilöiden kanssa, joilla on eri seksuaalinen suuntautuminen kuin heillä itsellään. Venäjänkielisistä 33 prosenttia ja arabiankielisistä 30 prosenttia kertoi, ettei ole koskaan tekemisissä seksuaaliselta suuntautumiseltaan eritaustaisten kanssa. Vastaava luku vammaisilla ja toimintarajoitteisilla henkilöillä oli 24 prosenttia ja ruotsinkielisillä 18 prosenttia. Seksuaalinen suuntautuminen vaihtoehtona sai kaikissa vähemmistöväestöryhmissä eniten ei koskaan -vastauksia muihin vaihtoehtoihin verrattuna.

Ajatus homosta, lesbosta tai biseksuaalista naapurina on epämukava 29 prosentille venäjänkielisistä vastaajista. Vammaisista ja toimintarajoitteisista näin kokee 18 prosenttia ja arabiankielisistä 16 prosenttia. Koko väestön kohdalla vastaava osuus on 11 prosenttia, ja ruotsinkielisillä vain viisi prosenttia.

Vuoden 2019 Mielenveysbarometrin tulos on samansuuntainen kuin Perusoikeusbarometrin tulos koko väestön osalta: haastatelluista mielenveyskuntoutujista ja heidän omaisistaan 11 prosenttia oli sitä mieltä, ettei haluaisi

naapurikseen seksuaalivähemmistöön kuuluvaa henkilöä.

Sekä venäjänkielisistä että arabiankielisistä vastaajista 54 prosenttia kokisi epämiellyttäväksi, jos perheenjäsenen aviopuolisona olisi homo, lesbo tai biseksuaali. Vammaisista ja toimintarajoitteisista vastaajista näin ajattelee 35 prosenttia, 26 prosenttia koko väestön vastaajista ja 18 prosenttia ruotsinkielisistä vastaajista. Epämukavimpana ajatusta oman perheenjäsenen avioitumisesta transihmisen tai transsukupuolisen henkilön kanssa pitävät venäjänkieliset (62 %) ja arabiankieliset (56 %) vastaajat. Vammaisista ja toimintarajoitteisista vastaajista asian kokisi epämukavaksi 40 prosenttia, koko väestöstä 39 prosenttia ja ruotsinkielisistä 25 prosenttia.

Joka kolmas kohdannut syrjintää eri elämänalueilla

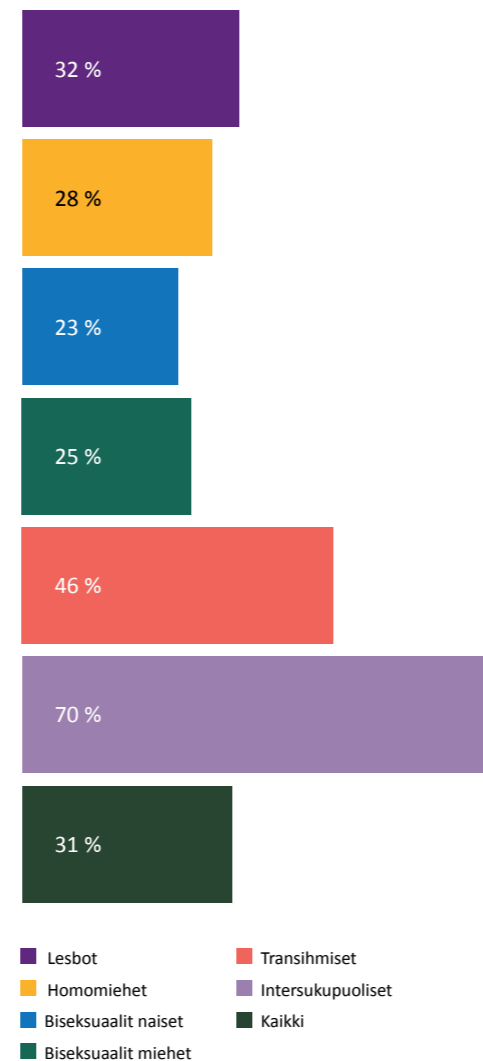
FRA:n kyselyssä (kuva 4) kaikista suomalaisvastaajista 31 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää eri elämänalueilla viimeisten 12 kuukauden aikana, ja vastaavasti vastaajista 69 prosenttia ei ollut kokenut syrjintää. Ryhmäkohtaisessa tarkastelussa vastaukset noudattelevat pitkälti koko vastaajaryhmää koskevaa tulosta, mutta intersukupuoliset poikkeavat joukosta selvästi, sillä heistä 70 prosenttia kertoo kokeneensa syrjintää. Myös transihmiset olivat kokeneet syrjintää muita enemmän. Heistä 46 prosenttia vastasi myöntävästi kysymykseen.

Syrjintää oli koettu eniten kahviloissa, ravintoloissa, baareissa ja vastaavissa paikoissa (kuva 5). Näissä paikoissa syrjintäkokemuksia oli 15 prosentilla vastaajista. Ryhmäkohtaisessa tarkastelussa kahviloissa ja vastaavissa paikoissa syrjintäkokemuksia oli eniten intersukupuolisilla (23 %). Myös viimeisin syrjintäkokemus oli tapahtunut useimmin kahvilassa tai vastaavassa paikassa (27 %). Viimeisin syrjintäkokemus oli tapahtunut sosiaali- ja terveystaluuissa 22 prosentilla ja työpaikalla 20 prosentilla kaikista vastaajista.

Vuoden 2019 Eurobarometrin mukaan EU-maiden väestöstä noin puolet arvioi, että seksuaaliseen suuntautumiseen tai transsukupuolisuuteen perustuva syrjintä on yleistä. Suomalaisista vastaajista näin ajatteli hieman yli 40 prosenttia. EU:ssa seksuaalivähemmistöön kuuluvista henkilöistä 58 prosenttia oli kokenut syrjintää tai häirintää tutkimusta edeltävien 12 kuukauden aikana. Syrjintää kokeneista vastaajista 23 prosenttia kertoi syrjinnän tapahtuneen julkisissa tiloissa, 21 prosenttia työssä ja 13 prosenttia työtä hakiessa.

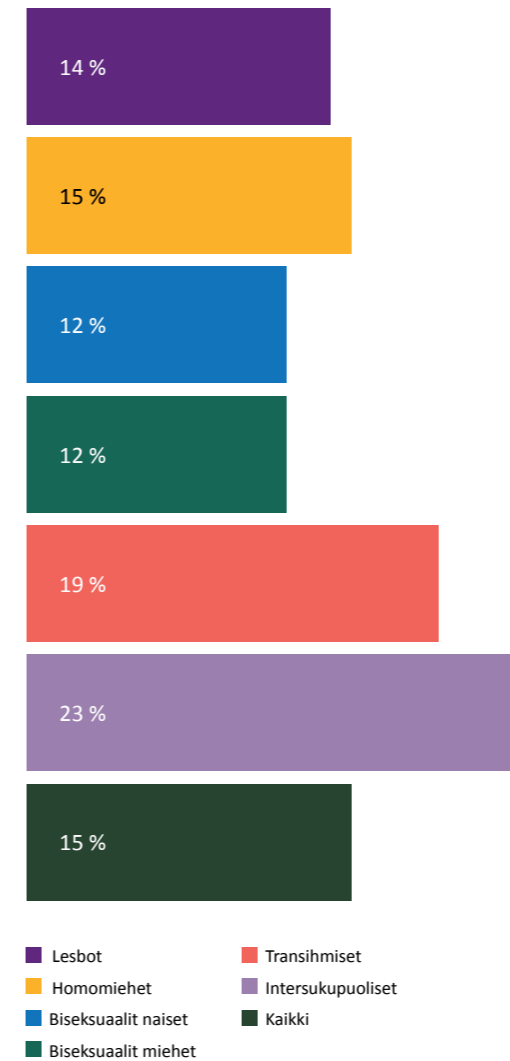
FRA:n tutkimuksessa (kuva 6) vastaajista 92 prosenttia ei ollut raportoinut viimeisimmästä syrjintäkokemuksestaan lainkaan. Vastaajista 40 prosenttia koki, ettei viimeisin tapaus ollut raportoinnin arvoinen, ja 38 prosenttia jätti raportoimatta, koska ei uskonut, että siitä seuraisi mitään. Vastaavia tuloksia raportoinnin sivuuttamisesta on saatu useissa eri tutkimuksissa (esim. Owal 2016 ja 2018, Lepola 2018). FRA:n kyselyssä vastaajista 60 prosenttia kertoi kuitenkin tietävänsä ainakin yhden syrjintäkysymyksiä käsittelevän tahon, ja 75 prosenttia ilmoitti tuntevansa jonkun organisaation, joka tukee tai neuvoo

Kuva 4. Kokenut syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana 8:lla eri elämänalueella (työpaikalla, asunnonhaussa, kahvilassa, baarissa tai yökerhossa, kaupassa, sosiaali- tai terveystaluuhenkilökunnan taholta, koulun tai yliopiston henkilökunnan taholta, esittäessä henkilöllisyystodistuksen tai vastaavan virallisen asiakirjan, joka ilmaisee sukupuolen)

syrjinnän uhriksi joutunutta. Vuoden 2019 Eurobarometrin mukaan syrjinnän kohteeksi joutuneista henkilöistä 35 prosenttia ilmoittaisi syrjinnästä mieluiten poliisille. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoviranomaiselle, esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetulle, ilmoittaisi mieluiten 12 prosenttia vastaajista. Suomalaisvastaajista 15

Kuva 5. Kokenut syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana kahvilassa, ravintolassa, baarissa tai yökerhossa

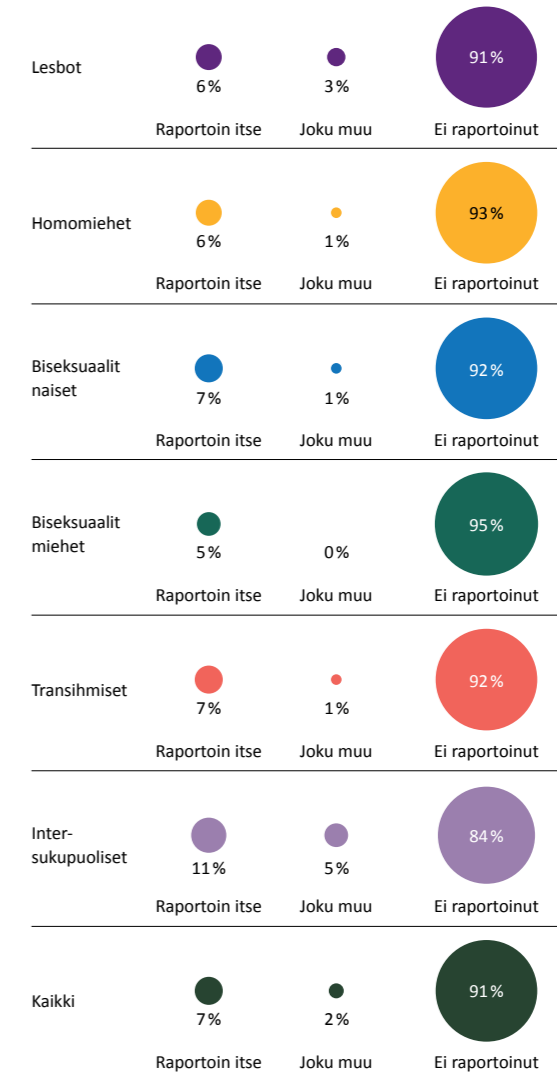

prosenttia tekisi mieluiten ilmoituksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoviranomaiselle.

Moniperusteisen syrjinnän osalta FRA:n tutkimuksessa ei ole maakohtaisia tuloksia. FRA:n koko tutkimusaineistossa vastaajista, jotka määrittelevät itsensä vammaisiksi henkilöiksi, 36 prosenttia pitää vammaisuutta syrjintää lisäävänä tekijänä. Vastaavasti 40 prosenttia vastaajista, jotka identifioivat itsensä etniseen vähemmistöön kuuluvaksi tai maahanmuuttajataustaiseksi, kokee taustansa olevan syrjintää lisäävä tekijä.

Oikeusministeriön vuonna 2018 julkaisemassa selvityksessä haastateltiin 27:ää henkilöä, jotka kuuluivat sekä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön (jotkut molempiin) että etnisiin tai uskonnollisiin vähemmistöihin tai vammaisiin (jotkut useampaan näistä). Selvitystä varten haastatellut henkilöt olivat useimmiten kokeneet moniperusteista syrjintää eri tilanteissa eri syistä, esimerkiksi tietyissä tilanteissa etnisyytensä vuoksi, toisissa taas homoseksuaalisuutensa vuoksi. Esille nousi kuitenkin myös tilanteita, joissa eri vähemmistöihin kuuluminen on vaikuttanut samanaikai-

Kuva 6. Raportoi viimeisimmästä syrjintätapauksesta

sesti samassa syrjintätilanteessa. Moniperusteisen syrjinnän osalta voi uhrin olla erityisen vaikeaa ilmoittaa tapahtuneesta millekään taholle, koska hänen voi olla vaikea eritellä, mistä syystä syrjintää on tapahtunut. (Lepola 2018)

FRA:n suosituksia

- Moniperusteisen ja intersektionaalisen syrjinnän olemassaolo on tunnustettava. Jotkut ihmiset kohtaavat syrjintää, koska he ovat HLBTI-ihmisiä ja etniseen vähemmistöön kuuluvia tai vammaisia henkilöitä jne.
- Moniperusteinen ja intersektionaalinen syrjintä on otettava huomioon myös lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä. (FRA 2020c)

Pelko väkivallasta ja häirinnästä horjuttaa turvallisuutta

FRA:n kyselytutkimuksessa kaikkien vastaajien mukaan väkivalta LGBTI-ihmisiä kohtaan oli viimeisten viiden vuoden aikana pysynyt enimmäkseen samalla tasolla (45 %). Jonkin verran vähentymistä oli havainnut 35 prosenttia ja paljon vähentymistä 11 prosenttia. Vastaajista 6 prosenttia oli sitä mieltä, että väkivalta oli lisääntynyt hieman viime vuosien aikana.

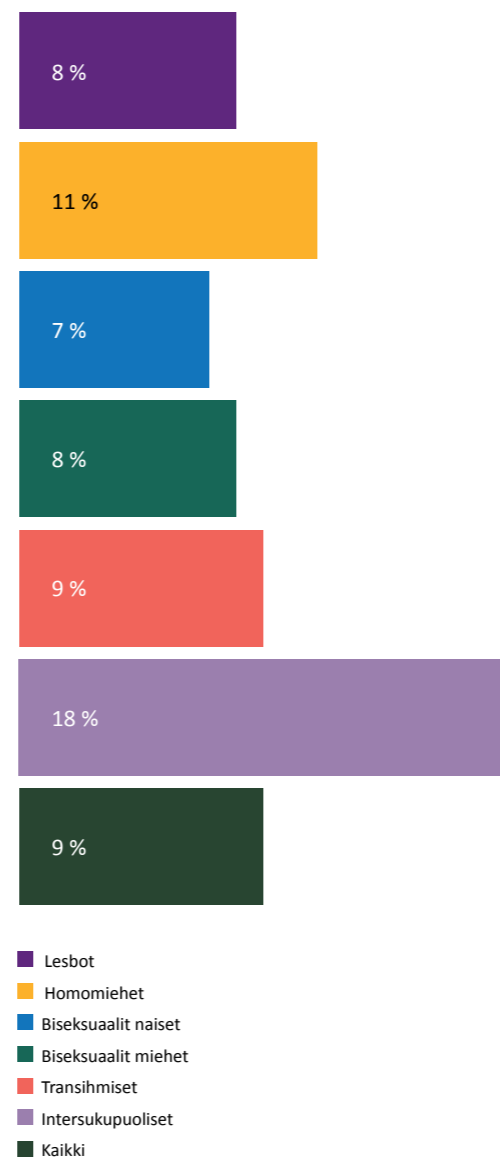
Fyysisen tai seksuaalisen hyökkäyksen kohteeksi (kuva 7) seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi oli joutunut viimeisten viiden vuoden aikana noin kymmenen prosenttia vastaajista lähes kaikissa vastaajaryhmissä. Poikkeuksen tekevät intersukupuoliset, joista 18 prosenttia oli joutunut kyseisenlaisen hyökkäyksen kohteeksi.

Kaikkien vastaajien kohdalla tapauksissa oli yleisimmin kyse fyysisestä iskusta (70 %), mutta homomiehet olivat joutuneet sellaisen uhriksi useimmin (83 %). Seksuaalisen väkivallan uhriksi oli joutunut useimmin biseksuaalit naiset (50 %) ja transihmiset (42 %). Yleensä iskun tekijöitä oli enintään yksi, mutta homomiehet olivat vastaajista joutuneet eniten useamman kuin yhden tekijän kohteeksi (31 %). Useimmiten hyökkääjä oli tuntematon (56 % kaikista vastaajista).

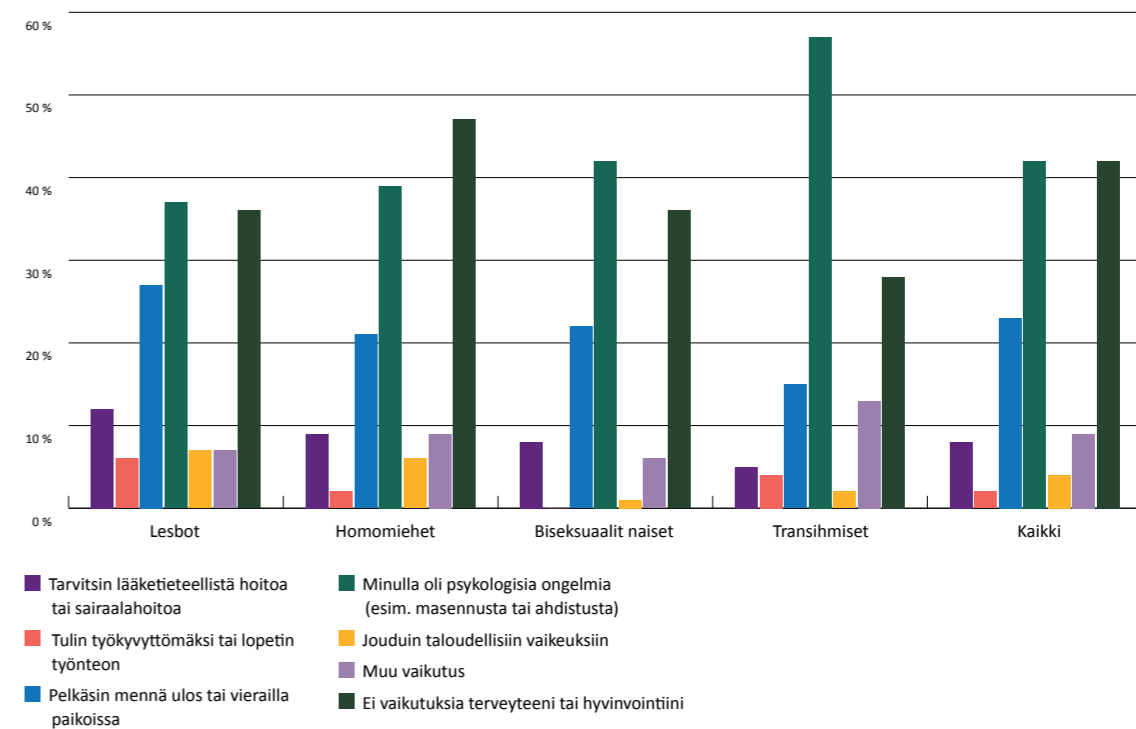
Tekopaikan osalta eniten hyökkäyksiä oli tapahtunut kadulla, puistossa tai vastaavassa paikassa (43 %), kahvilassa, ravintolassa tai baarissa (26 %) ja kotona (11 %), kun tarkastellaan kaikkien vastauksia. Yksittäisten vastaajaryhmien vastaukset noudattavat pitkälti muuten samaa jakoa, mutta transihmisten kohdalla nousee tekopaikkana esille myös koti, jossa oli tapahtunut 19 prosenttia heihin kohdistuneista hyökkäyksistä.

Suurin osa vastaajista ei ollut ilmoittanut hyökkäyksestä millekään taholle: vain 23 prosenttia kertoi raportoineensa tapahtuneesta.

Kuva 7. Kokenut fyysisiä tai seksuaalisia hyökkäyksiä viimeisten viiden vuoden aikana, koska kuuluu LGBTI-ihmisiin

Kuva 8. Viimeisimmän vihamotiiviin liittyneen väkivaltaisen tapauksen vaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin

Yleisimmin ilmoitus oli tehty poliisille (16 %). Eniten ilmoittamatta jätettiin, koska vastaaja ei uskonut poliisin toimivan tapauksessa tai hän koki tapauksen liian mitättömäksi. Lisäksi jonkin verran nousi esille kokemus häpeästä, joka esti raportoimasta tapauksesta. Häpeää kokivat etenkin biseksuaalit naiset (25 %), homot (21 %) ja transihmiset (22 %).

Lesbot, biseksuaalit naiset ja transihmiset kertoivat hyökkäyksen aiheuttaneen yleisimmin psyykkisiä ongelmia (kuva 8). Toiseksi eniten he vastasivat, ettei tapaus vaikuttanut heihin mitenkään, ja kolmanneksi useimmin he kertoivat pelänneensä uloslähtemistä. Homomiehet vastasivat eniten, ettei tapauksella ollut vaikutuksia. Toiseksi eniten he kertoivat sille olleen psyykkisiä seurauksia ja kolmanneksi eniten sen herättäneen pelon uloslähtemistä kohtaan.

Vuoden 2017 Tasa-arvobarometrin mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kertoivat muita vastaajia useammin pelkäävänsä väkivaltaa liikkueensa yksin ulkona iltaisin tai öisin. He olivat myös karsineet iltamenojaan pelon takia muita vastaajia useammin. (Lehtonen 2019)

FRA:n tutkimuksessa 60 prosenttia kaikista vastaajista oli kokenut häirintää viimeisten viiden vuoden aikana. Eniten häirintää ryhmäkohtaisessa tarkastelussa oli kohdannut transihmiset (70 %) ja intersukupuoliset (75 %). Sanallista häirintää oli kokenut vastaajista 49 prosenttia. Ryhmistä eniten sanallista häirintää

oli kohdannut intersukupuoliset, 62 prosenttia. Muuta kuin sanallista häirintää oli viimeisten viiden vuoden aikana kohdannut 37 prosenttia, ja eniten sitä kohdannut jälleen intersukupuoliset, 67 prosenttia. Tulokset viimeisen vuoden ajalta ovat pitkälti samanlaisia kuin viiden vuoden kokemuksista tarkasteltaessa.

Häirintää erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi oli kokenut viimeisen vuoden aikana 32 prosenttia (kuva 9). Transihmiset olivat kokeneet tällaista häirintää eniten, 42 prosenttia. Transihmisistä 18 prosenttia kertoi aina tai usein välttävänsä ilmaisemasta sukupuoltaan fyysisesti, koska pelkää sen aiheuttavan häirintää tai muuta kielteistä käytöstä. Harvoin sukupuoltaan vältti ilmaisemasta 37 prosenttia ja ei koskaan 46 prosenttia.

Usein tiettyjä paikkoja välttelevät häirinnän tai uhkailun pelossa 12 prosenttia vastaajista, 45 prosenttia ei koskaan. Useimmin paikkoja välttelevät transihmiset, joista 21 prosenttia vastasi usein karttavansa tiettyjä paikkoja. Avoimesti taustaansa vältti ilmaisemasta kaduilla, aukioilla tai vastaavilla julkisilla paikoilla 55 prosenttia kaikista vastaajista. Toiseksi eniten avoimuutta vältettiin kahviloissa, ravintoloissa ja baareissa (45 %) ja kolmanneksi eniten julkisissa liikennevälineissä (43 %).

Vuonna 2016 julkaistun tutkimuksen mukaan LGBTI-ihmisiin kohdistuva vihapuhe tai häirintä piti yleisimmin sisällään sukupuolittunutta halventamista, seuraavaksi eniten

Häirintä tai vihapuhe oli useimmin tapahtunut julkisella paikalla ulkona (esim. kadulla, parkkipaikalla tai puistossa) tai sisällä (esim. kahvilassa, ravintolassa tai baarissa), Facebookissa tai julkisessa kulkuvälineessä.

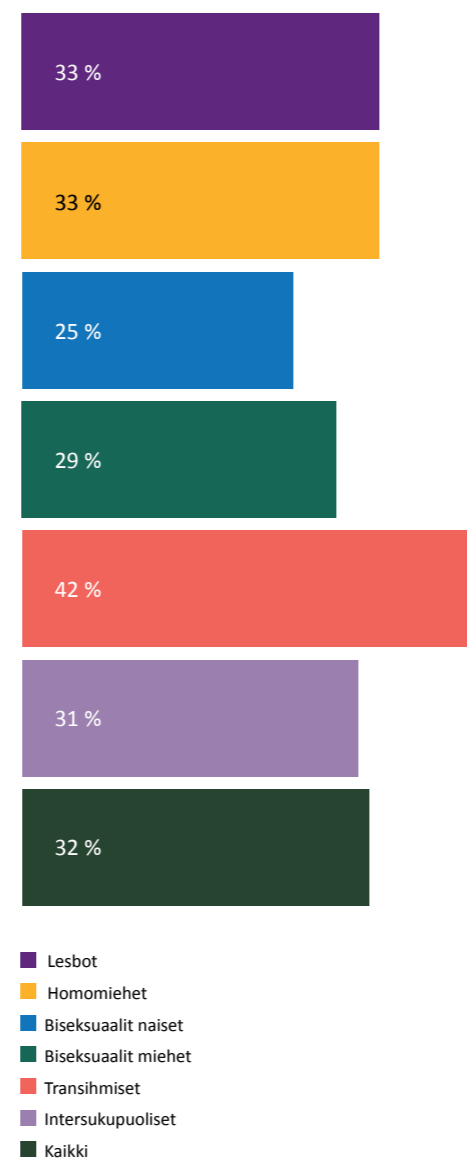
oli koettu sanallisia loukkauksia, häirintää tai nöyryytystä ja kolmanneksi eniten nimittelyä. Häirintä tai vihapuhe oli useimmin tapahtunut julkisella paikalla ulkona (esim. kadulla, parkkipaikalla tai puistossa) tai sisällä (esim. kahvilassa, ravintolassa tai baarissa), Facebookissa tai julkisessa kulkuvälineessä. Vastaajista 91 prosenttia oli kokenut häirintää tai vihapuhetta valtaväestöön kuuluvalta, ja 15 prosenttia muuhun vähemmistöryhmään kuuluvalta (useassa tapauksessa johonkin uskonnolliseen vähemmistöryhmään kuuluvalta). Vastaajista 42 prosenttia oli kokenut vihapuhetta tai häirintää tuntemattomalta tekijältä, neljäsosa poliitikolta tai julkisessa asemassa olevalta henkilöltä ja runsas viidennes tutulta tai kaveripiiriltä. (Owal 2016)

Vuoden 2016 tutkimuksessa 81 prosenttia vihapuhetta tai häirintää kokeneista vastaajista ei ilmoittanut kokemuksestaan millekään taholle. Kuten FRA:n tutkimuksessakin, yleisin syy ilmoittamatta jättämiseen oli, ettei uhri uskonut, että asialle olisi tehty mitään. Häirinnän tai vihapuheen kokeminen oli vaikuttanut yleisimmin yleiseen turvallisuuden tunteeseen (71 %) ja seuraavaksi yleisimmin psyykkiseen terveyteen (61 %). Kolmanneksella koettu vihapuhe tai häirintä oli vaikuttanut työssäkäyntiin tai opiskeluun. Muita vaikutuksia olivat oman identiteetin piilottelu, mielenterveydelliset ongelmat, ulkopuolisuuden tunne ja oman itsetunnon aleneminen. Vastaajista 61 prosenttia kertoi välttävänsä joitain paikkoja siinä pelossa, että voisi joutua häirinnän tai vihapuheen kohteeksi uudelleen. (Owal 2016)

Myös vuoden 2017 Tasa-arvobarometrin mukaan osa HLBTI-vastaajista oli muuttanut käyttäytymistään vihapuheen takia. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat olivat muuttaneet käyttäytymistään muita vastaajia useammin vihapuheen takia. Vihapuhetta oli koettu useimmiten vapaa-ajalla ja julkisissa tiloissa. (Lehtonen 2019)

Vuonna 2018 julkaistun tutkimuksen tavoitteena oli selvittää joukkueurheilussa ja

Kuva 9. Häirintäkokemukset viimeisten 12 kuukauden aikana HLBTI-ihmisiin kuulumisen vuoksi

ryhmäliikunnassa koettua sukupuoleen perustuvaa tai seksuaalista häirintää, ja niiden yhteyttä seksuaalivähemmistöön kuuluvien urheilijoiden ja liikunnan harrastajien stressiin, psykosomaattisiin oireisiin ja masentuneisuuteen. Tulosten mukaan homoja oli sanallisesti häiritty muuta useammin. Seksuaalivähemmistöissä miessukupuoli ja homoseksuaalisuus ovat tutkimuksen perusteella joukkueurheilussa tai ryhmäliikunnassa tapahtuvan häirinnän riskitekijöitä, ja koettu häirintä on voimakkaammin yhteydessä miesten kuin naisten henkiseen pahoinvointiin. (Kokkonen 2018)

Seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa häirintää kilpaurheilussa selvittäneen tutkimuksen mukaan vähemmistöryhmiin kuuluneet urheilijat olivat kokeneet selvästi enemmän seksuaalista ja sukupuolista häirintää kuin muut vastaajat. Seksuaalivähemmistöön kuuluneista joka toinen oli kokenut seksuaalista häirintää. Seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän kokemisen riskiä lisäsivät etenkin seksuaalivähemmistöön, kielivähemmistöön, uskonnolliseen vähemmistöön tai etniseen vähemmistöön kuuluminen. Todennäköisintä häirintää oli seksuaalivähemmistöön kuuluneilla miehillä. Häirinnän kohteeksi joutuneet urheilijat kertoivat häirinnän aiheuttaneen moninaisia seurauksia. Yleisimpiä psykologisia seurauksia olivat kokemukset itsetunnon alenemisesta suhteessa urheilusuorituksiin (19 %), joukkoon kuulumattomuudesta (18 %) ja haavoittuvaisuudesta (17 %). (Lahti et al. 2020)

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä tarkasteltiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8. ja 9. luokkien oppilaiden, lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden sekä ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden tilannetta. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista fyysistä uhkaa vuoden aikana vastasi kokeneensa 27 prosenttia, seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 20 prosenttia ja muista nuorista 14 prosenttia. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 33 prosenttia oli kokenut häiritsevää seksuaa-

lista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista seksuaalista häirintää ja ehdottelua oli kokenut 38 prosenttia. Seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana oli kokenut 15 prosenttia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista ja muista nuorista kuusi prosenttia. (THL 2020)

Kouluterveyskyselyn mukaan vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten taholta henkistä väkivaltaa oli kokenut 43 prosenttia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista. Vanhempien ja muiden huolta pitävien taholta fyysistä väkivaltaa oli sukupuolivähemmistöihin kuuluvista kokenut 19 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 17 prosenttia. (THL 2020)

FRA:n suosituksia

- Poliisin tietoisuutta HLBTI-ihmisiä kohtaan tehtävistä viharikoksista on lisättävä, niin että he tunnistavat, kirjaa- vat ja tutkivat asianmukaisesti kyseiset tapaukset.
- Kansalaisyhteiskunta voi kouluttaa poliisia niin, että he osaavat tukea uhria, kun tämä raportoi viharikoksesta. Näin voidaan rohkaista uhreja raportoimaan tapauksista.
- Viharikoksista raportointi on tehtävä mahdollisemman helpoksi, esimerkiksi mahdollistamalla raportointi verkossa tai niin, että sen voi hoitaa uhrin puolesta toinen henkilö. (FRA 2020c)

Poliisin tietoon tulleet viharikokset vuonna 2019

Poliisiammattikorkeakoulun vuosittain tekemän viharikosselvityksen tulokset vastaavat pitkälti FRA:n HLBTI-tutkimuksen tuloksia: seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvät poliisin tietoon tulleet tapaukset olivat vuonna 2019 yleisimmin sanallisia loukkauksia, uhkauksia tai häirintää. (Rauta 2020)

Vuonna 2019 poliisin tietoon tuli 72 viharikosilmoitusta (73 vuonna 2018), joiden epäiltiin liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseen (51), sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun (21). Kaikista viharikosilmoituksista (n=899) seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvien tapausten määrä on 5,7 prosenttia ja sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvien 2,3 prosenttia. Suhde on pysynyt lähes samana vuodesta 2008 lähtien, mutta vuoteen 2018 verrattuna sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvien rikosilmoitusten osuudet hieman kasvoivat (1,3 % vuonna 2018), kun taas seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvien osuus pieneni (6,7 % vuonna 2018). (Rauta 2019 ja 2020)

Viharikosilmoituksia, joissa epäiltiin seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää sisältäviä rikoksia, tuli poliisin tietoon 29. Toiseksi eniten (12) ilmoitettiin pahoinpitelyrikoksia. Omaisuusrikoksista tehtyjä rikosilmoituksia oli kuusi ja molemminpuolisia rikoksia sisältävistä tapeluista tehtyjä kaksi. Syrjintäjutuista tehtyjä rikosilmoituksia aineistosta löytyi yksi.

Tapauksista, joissa syyksi epäiltiin sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyviä sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää, tehtiin 14 rikosilmoitusta vuonna 2019, mikä on kuusi enemmän kuin edellisvuonna. Yksisuuntaisia pahoinpitelyitä sisältäviä rikosilmoituksia oli neljä. Molemminpuolisia rikoksia sisältäviä tappeluita oli kaksi ja syrjintäjuttuja yksi. Rikosilmoitusten yhteismäärä kasvoi kah-

deksan prosenttia tapauksissa, jotka sisälsivät sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää

Vuonna 2019 tehdystä 81 päärikoksesta, joiden epäiltiin liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun, 35 prosenttia oli kunnianloukkauksia. Seuraavaksi yleisin rikoslaji oli pahoinpitelyrikokset (33 %). Niiden määrä laski 25 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Rikoksia kiihottamisesta kansanryhmää vastaan oli aineistossa kuusi, kun vuonna 2018 niitä ei kirjattu ollenkaan. Syrjintätapauksia kirjattiin kaksi. Seksuaaliseen suuntautumiseen perustuneet päärikokset olivat yleisimmin pahoinpitelyitä, kun taas sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun kohdistuneet olivat yleisimmin kunnianloukkauksia.

Päärikoksissa 76 prosentissa asianomistajana oli mies ja 24 prosentissa nainen. Rikoslajeittain tarkasteltuina sekä miehiin että naisiin kohdistuneet rikokset olivat yleisimmin kunnianloukkauksia (40 % ja 44 %).

Ikäluokittain tarkasteltuna seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvien päärikosten asianomistajat olivat yleisimmin 25–34-vuotiaita. Pahoinpitelyiden uhreiksi joutuivat yleisimmin 15–24-vuotiaat. Pahoinpitelyiden ja kunnianloukkausten osuudet olivat yhtä suuret 25–34-vuotiaiden kohdalla. Kunnianloukkausten osuus oli suurin yli 35-vuotiaiden ryhmässä ja laittomat uhkaukset alle 15-vuotiaiden ryhmässä.

Päärikoksesta epäilty oli tuttu (esim. ystävä, sukulainen, läheinen, tietää nimeltä) melkein puolelle asianomistajista, kun kyseessä oli seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvä rikos. Asianomistaja ei tuntenut tekijää 31 prosentissa tapauksista. Yhdeksässä prosentissa tapauksista kyseessä oli asiakassuhde. Kuudessa prosentissa tapauksista epäillyn ja asianomistajan suh-

detta ei voitu tarkemmin määritellä, ja neljässä prosentissa tapauksista tekijä ei ollut tiedossa.

Yleisimmin nämä rikokset tapahtuivat internetissä (23 %). Seuraavaksi eniten rikoksia tehtiin baarissa, ravintolassa tai tanssi paikassa (19 %) tai tapahtumapaikka oli muu paikka, tapahtumapaikkoja oli useita tai tapahtumapaikka ei ollut tiedossa (17 %). Rikoksen kohteeksi jouduttiin tiellä, kadulla, torilla tai muussa ulkoilmapaikassa 12 prosentissa tapauksista.

Uhrien kokemuksia viharikoksista vuosina 2014–2018 kartoittaneessa kyselyselvityksessä monissa vastauksissa viharikoksilla kerrotaan olleen pitkäaikaisia vaikutuksia, kuten häpeää, turvattomuuden tunnetta ja masennusta. Viharikoksen aiheuttamat pelot ja traumat saattavat nousta esiin niihin viittaavissa tilanteissa, ja siten varjostaa elämää. Selvityksessä todetaan, että viharikoksia voidaan pitää niin kutsuttuina signaalirikoksina, joissa rikoksen vaikutukset ulottuvat uhrin lisäksi koko vähemmistöön, ja ne voivat horjuttaa siten vähemmistön edustajien turvallisuutta laajemminkin. Noin neljännes vastaajista mainitsee jollain tavalla muuttaneensa käytöstään viharikoksen vuoksi. Suuri osa vastaajista oli jättänyt rikosilmoituksen tekemättä esimerkiksi leimautumisen pelossa. (RIKU ja USKOT-foorumi 2019)

Kielteinen suhtautuminen HLBTI-ihmisiä kohtaan on yhä yleistä koulutuksessa

Syrjintää koulutuksessa, joko itse oppilaana tai oppilaan vanhempana, oli FRA:n tutkimuksen mukaan (kuva 10) kohdannut vastaajista viimeisten 12 kuukauden aikana 11 prosenttia. Intersukupuoliset olivat kohdanneet koulutuksessa syrjintää muita enemmän, sillä heistä 29 prosenttia kertoi syrjintäkokemuksista tällä elämänalueella. Seuraavaksi eniten syrjintää koulutuksessa olivat kokeneet transihmiset (21 %).

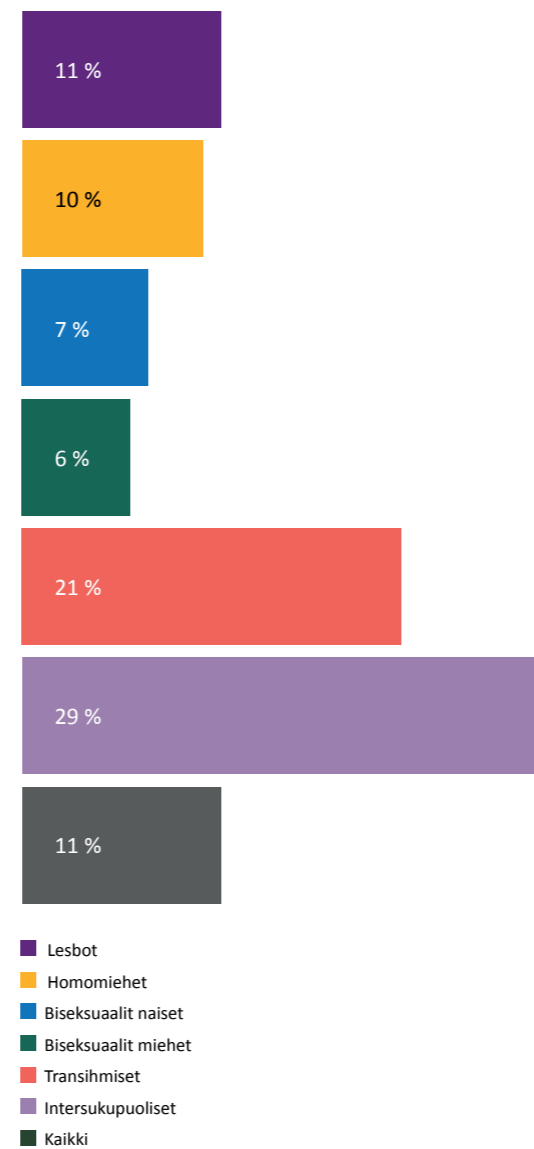
Kielteisiä kommentteja tai käytöstä HLBTI-ihmisiä kohtaan oli havainnut usein 44 prosenttia koulussa tai oppilaitoksessa. Vastaajista kielteisiä kommentteja tai käytöstä seksuaali- tai/ ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi oli itse kohdannut usein 22 prosenttia. Homomiehet olivat kokeneet usein tällaista käytöstä muita useammin (31 %).

Kiusaamista koulussa oli kokenut 38 prosenttia vastaajista. Eniten kiusaamisen uhriksi olivat joutuneet homomiehet, joista 50 prosentilla on kiusaamiskokemuksia. Kaikista vastaajista 31 prosenttia oli saanut tukea tai puolustusta koulussa aina tai usein, 33 prosenttia ei koskaan ja 36 prosenttia harvoin.

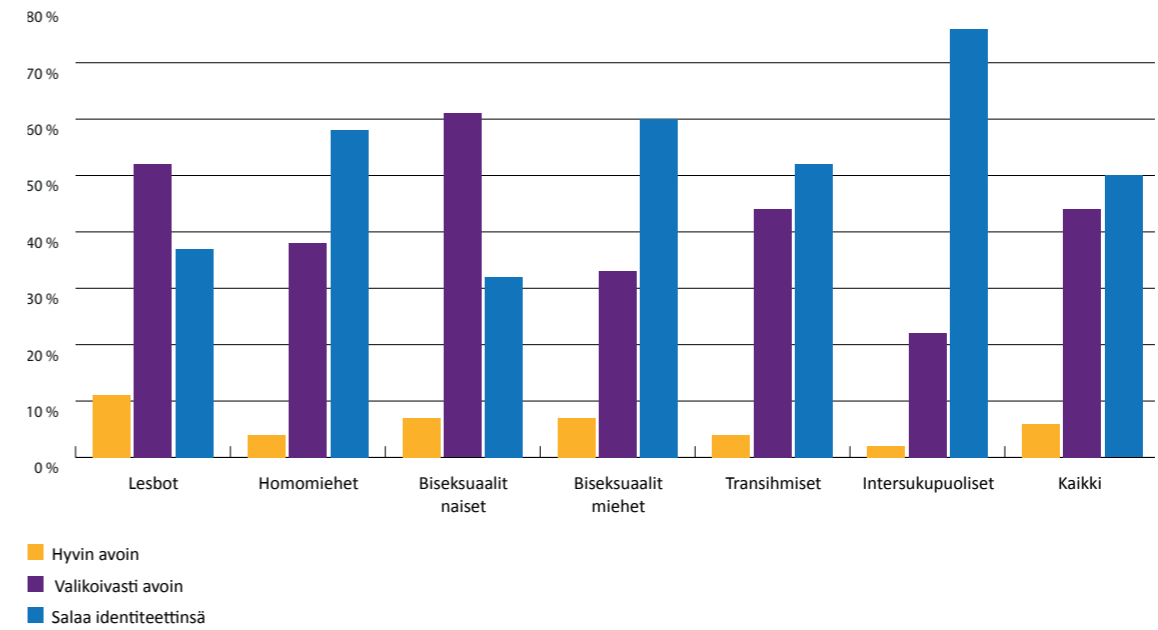
Vastaajista 50 prosenttia kertoi (kuva 11) salanneensa koulussa kuulumisensa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön. Vain 6 prosenttia kertoi olleensa hyvin avoin taustastaan. Useimmin taustansa salasivat intersukupuoliset vastaajat, joista 76 prosenttia kertoi pitäneensä salassa kuulumisensa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön.

Vastaajista 53 prosentti kertoi, ettei heidän kouluopetuksessaan käsitelty HLBTI-asioita, ja 25 prosenttia kertoi, että niitä oli käsitelty opetuksessa neutraalisti. Kielteisesti HLBTI-asioita oli käsitelty koulussa 5 prosentin mukaan. Koulun oli jättänyt tai vaihtanut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi

Kuva 10. Kokenut syrjintää koulutuksessa viimeisten 12 kuukauden aikana (joko itse oppilaana tai oppilaan vanhempana)

Kuva 11. Avoimuus koulussa kuulumisesta HLBTI-ihmisiin

11 prosenttia vastaajista (kuva 12). Kaikkein useimmin näin oli tehnyt intersukupuoliset, joista 27 prosenttia vastasi kysymykseen myöntävästi.

Nuorista 15–17-vuotiaista vastaajista 25 prosenttia kertoi piilottavansa koulussa kuulumisensa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön. Nuorista vastaajista 43 prosenttia oli kokenut, että koulussa on aina joku, joka tukee tai puolustaa heitä. Opettajista tai ystävistä oli joku tukenut usein tai aina 43 prosentin mukaan 15–17-vuotiaiden vastaajaryhmässä. Nuorista 59 prosenttia kertoi, että HLBTI-asioista puhutaan koulussa neutraalisti tai positiivisesti.

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä tarkasteltiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8. ja 9. luokkien oppilaiden, lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden sekä ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden tilannetta. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista koulukiusaamista vähintään kerran viikossa oli kokenut 11 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista seitsemän prosenttia, kun vastaava osuus muilla samankäisillä oli kolme prosenttia. (THL 2020)

Vuoden 2019 Amisbarometrissä kysyttiin, onko vastaaja kokenut, että oppilaitoksen muut opiskelijat tai opettajat ovat syrjineet tai halventaneet häntä seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolikokemuksen perusteella. Vastausten mukaan neljä prosenttia oli kokenut syrjivää tai halventavaa kohtelua, ja vastaavasti 96 prosenttia ei ollut tällaista kokenut.

Syrjintäteemaisen Nuorisobarometrin (2014) mukaan kaikista nuorista 43 prosenttia oli kokenut syrjintää koulussa, mutta syrjintää

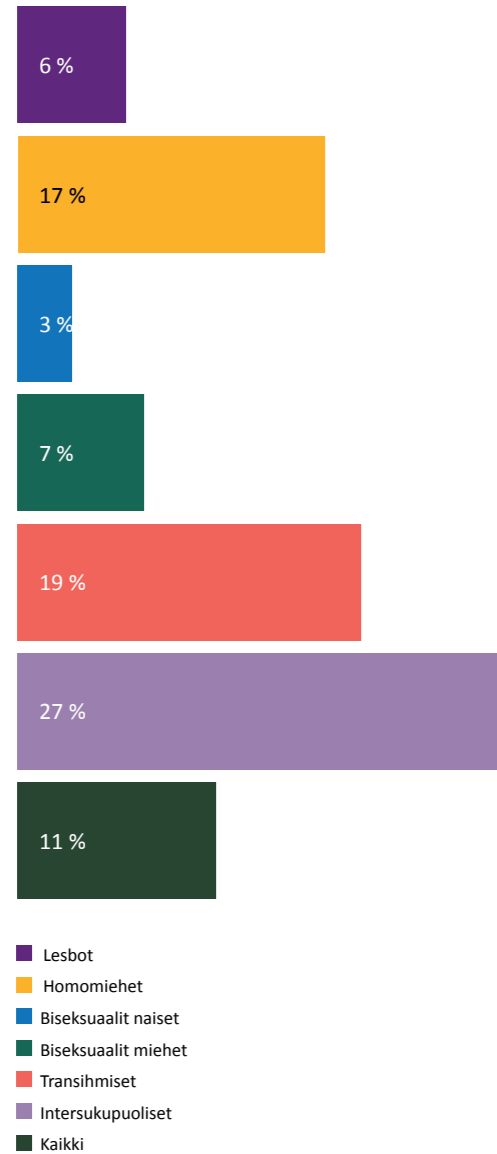
ainakin joskus kokeneista nuorista 77 prosenttia oli joutunut syrjinnän uhriksi nimenomaan koulussa. Nuorisobarometrin vastausten perusteella syrjintä oli yleisempää peruskoulussa ja toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa, harvinaisempaa lukioissa ja korkeakouluissa.

Vuonna 2013 seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointia Suomessa kartoitettiin verkkokyselyllä, jonka tulosten mukaan HLBTI-nuoret voivat keskimäärin huonommin kuin muut nuoret. Vastanneista nuorista 70 prosenttia oli kokenut ahdistelua ja syrjintää, ja lisäksi kokemukset väkivallasta olivat huomattavasti tavallisempia kuin muilla nuorilla. Enemmistö koulukiusaamisesta opettajalle kertoneista nuorista koki, ettei kiusaamisesta kertominen ollut johtanut mihinkään. (Alanko 2014)

Vuonna 2011 julkaistussa tutkimuksessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemuksista toisen asteen oppilaitoksissa noin 36 prosenttia kyselyyn vastanneista nuorista oli ollut jossain vaiheessa koulu-uraansa kiusaamisen kohteena. Yleisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin oppilaisiin kohdistuvaa kiusaamista koulussaan oli havainnut 63 prosenttia vastaajista. Kiusaajat olivat yleensä toisia oppilaita, mutta saattoivat olla myös koulukokemuksien kautta kuuluvia. Vaikeimmaksi vastaajat kokivat HLBTI-ihmisten lähes täydellisen puuttumisen opetuksesta, oppimateriaaleista ja koulun käytännöistä. (Huotari et al. 2011)

Vuoden 2017 Tasa-arvobarometrissä enemmistö opiskelijoista kertoi olevansa täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että nykyisen op-

Kuva 12. Jättänyt tai vaihtanut koulua, koska kuuluu HLBTI-ihmisiin

pilaitoksen opetusmateriaalissa tai opetuksessa käsitellään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä ja sateenkaariperheitä. Täysin samaa mieltä olevia oli 32 prosenttia ja jokseenkin samaa mieltä olevia 22 prosenttia. Ammattikoulun tai -opiston opiskelijoista harvemmat kuin peruskoulussa ja lukiossa opiskelevista olivat saaneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä opetusta: miehistä vain 33 prosenttia ja naisista 44 prosenttia. Korkeakoulutuksessa tulokset olivat samansuuntaisia, sillä miehistä 21 prosenttia ja naisista 47 prosenttia kertoi saaneensa opetusta aiheesta. (Lehtonen 2019)

Tasa-arvobarometrin vastaajista melkein kaikki olivat täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että oppilaitoksessa jokainen saa olla oma itsensä sukupuolestaan riippumatta. Kriittisimpiä väittämän suhteen olivat ammattikoulussa ja -opistossa opiskelevat naiset, joista vain 83 prosenttia kertoi asian olevan näin omassa oppilaitoksessaan. Sukupuoleen perinteisesti liitettyjen odotusten rikkomiseen liittyvää kiusaamista oli oppilaitoksessaan havainnut naisista 25 prosenttia ja miehistä 22 prosenttia. Seksuaalista tai sukupuoleen perustuvaa häirintää tai nimittelyä oli havainnut vähemmistö vastaajista: Peruskoulussa ja lukiossa sellaista oli havainnut noin viidesosa miehistä ja naisista. Ammattikoulun ja -opiston miehistä (14 %) häirintää oli havainnut useampi kuin naisista (6 %). Korkea-asteella puolestaan naiset (10 %) olivat havainneet sitä hieman useammin kuin miehet (9 %). (Lehtonen 2019)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kertoivat Tasa-arvobarometrissä muita vastaajia useammin opettajien arvioivan ja antavan puheenvuoroja tasapuolisesti. He kokivat harvemmin sukupuolensa vaikuttavan siihen, miten opettaja kohteli heitä. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kokivat kuitenkin muita vastaajia useammin oppimateriaaliin sisältyvän stereotyyppisiä oletuksia sukupuolesta. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat vastaajat toivat esiin, ettei heidän oppilaitoksensa oppimateriaalissa tai opetuksessa käsitelty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöteemoja. (Lehtonen 2019)

Vuoden 2019 Eurobarometrin mukaan 71 prosenttia EU-maiden väestöstä ajattelee, että seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta pitäisi opettaa kouluissa. Suomalaisista

vastaajista näin ajatteli 86 prosenttia, mikä on kolmanneksi korkein tulos vertailtaessa muiden EU-maiden tuloksiin. EU-maiden väestöstä vain 65 prosenttia oli sitä mieltä, että transsukupuolisuudesta ja intersukupuolisuudesta olisi opetettava kouluissa. Suomalaisen vastausten mukaan 85 prosenttia oli sitä mieltä, että transsukupuolisuudesta pitäisi opettaa kouluissa. Intersukupuolisuudesta opettamista kannatti 84 prosenttia suomalaisvastaajista.

Viharikosten uhrien kokemuksia tarkastelleessa tutkimuksessa ilmoitetuista rikoksista oli 13 tapahtunut julkisissa palveluissa. Näistä yhdeksän sijoittui kouluun tai päiväkotiin, ja seitsemässä uhri oli koulun oppilas tai päiväkodin lapsi. Kouluissa tapahtuneet rikokset sijoituivat lähes kaikki pienemmille paikkakunnille. Useampi oppilaaseen koulussa kohdistunut pahoinpitely liittyi uhrin oletettuun seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sen ilmaisuun, ja tekijänä olivat muut oppilaat. Yhdessä tapauksessa kouluterveydenhoitaja oli kohdistanut oppilaaseen muun muassa sanallisia loukkauksia ja syrjintää, kun oppilaan seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti olivat paljastuneet. (RIKU ja USKOT-foorumi 2019)

FRA:n suosituksia

- Kouluihin on luotava turvallinen ja kannustava ympäristö nuorille HLBTI-ihmisille.
- Opettajien ja koulun henkilökunnan kanssa on kehitettävä tapoja kiusaamisen lopettamiseksi.
- Opetusmateriaalien osalta on varmistettava, ettei niissä ole sisältöjä, joissa HLBTI-ihmiset esitetään kielteisesti tai rinnastetaan näihin vähemmistöihin kuulumisen sairauteen. (FRA 2020c)

Vain harva kertoo sukupuolestaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan avoimesti työpaikalla

Syrjintää työnhaussa viimeisten 12 kuukauden aikana kertoi kokeneensa 6 prosenttia FRA:n kyselyn vastaajista. Transihmiset olivat kuitenkin kohdanneet syrjintää työnhaussa huomattavasti muita enemmän: heistä 21 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää.

Syrjintäkokemuksia työssä oli 13 prosentilla vastaajista viimeisten 12 kuukauden aikana. Intersukupuoliset ja transihmiset olivat kokeneet näissä tilanteissa useammin syrjintää: intersukupuoliset 25 prosenttia ja transihmiset 26 prosenttia. (kuva13)

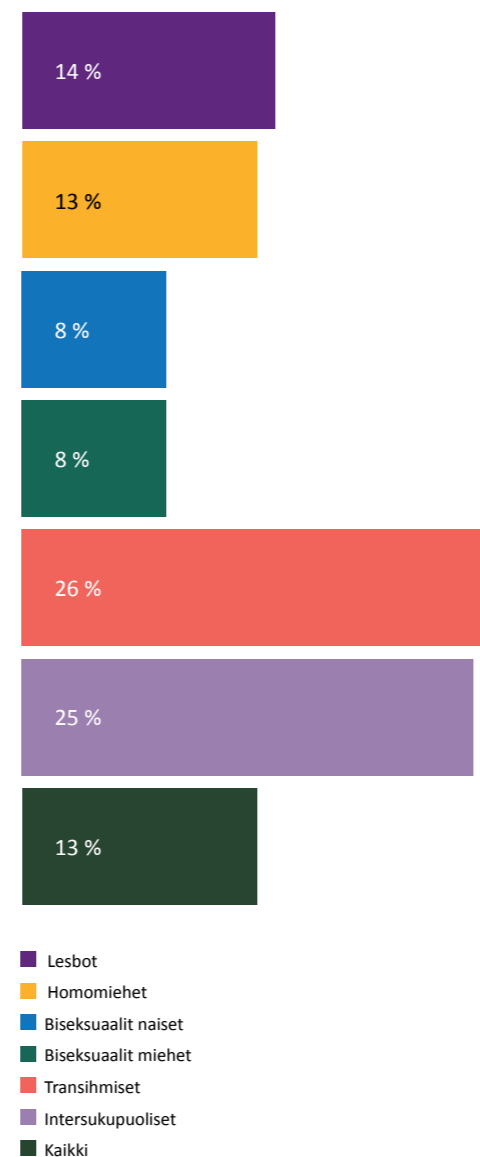
Yleisesti kielteisiä asenteita HLBTI-ihmisiä kohtaan oli työelämässä kohdannut usein 19 prosenttia vastaajista. Transihmiset olivat muita useammin havainneet kielteisiä asenteita (25 %). Tukea, puolustusta tai suojelua muilta oli saanut vastaajista aina tai usein 29 prosenttia, ei koskaan 64 prosenttia (kuva 14).

Kuulumisestaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kertoi avoimesti työpaikallaan 8 prosenttia vastaajista. Valikoiden avoin taustaan oli 65 prosenttia, ja 27 prosenttia piti taustansa piilossa. Useimmin taustansa työpaikalla salasivat transihmiset (42 %). Kaikkien maiden (EU28) vastaajista 21 prosenttia kertoi olevansa avoin HLBTI-identiteetistään työpaikallaan, mikä on siten huomattavasti suomalaisvastaajia suurempi määrä.

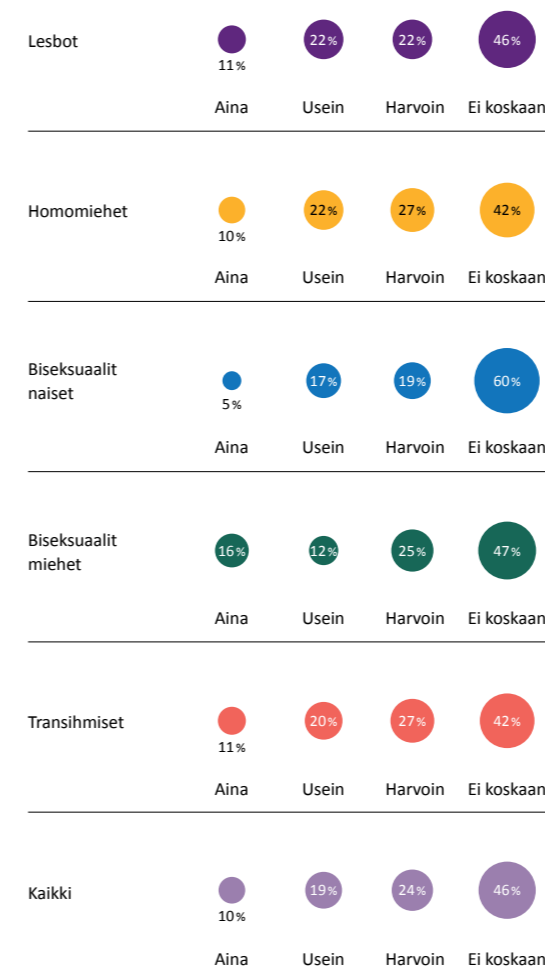
FRA:n vuonna 2013 julkaisemassa HLBTI-kyselytutkimuksessa viimeisen vuoden aikana 15 prosenttia suomalaisista vastaajista oli kokenut syrjintää työpaikallaan (EU-keskiarvo 20 prosenttia). Kielteisiä asenteita työpaikallaan oli kohdannut 27 prosenttia vastaajista. Viiden vuoden aikana epäoikeudenmukaista kohtelua oli kokenut 23 prosenttia vastaajista. (FRA 2013)

Vuoden 2019 Eurobarometrissä selvitettiin

Kuva 13. Syrjintää työpaikalla viimeisten 12 kuukauden aikana

Kuva 14. Kokenut saavansa tukea, puolustusta tai suojelua joltakin ja oikeutensa HLBTI-henkilönä työpaikallaan

seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä asenteita työpaikoilla. Tulosten mukaan EU-maiden väestöstä 72 prosenttia tuntee olonsa mukavaksi työyhteisössä, jossa kollega on homo, lesbo tai biseksuaali. Suomalaisista vastaajista tätä mieltä on 69 prosenttia. Vuonna 2018 julkaistun haastattelututkimuksen mukaan erityisesti maahanmuuttajataustaiset HLBTI-ihmiset kokevat suuria vaikeuksia, kuten syrjintää, työnhaussa ja työpaikoilla. (Lepola 2018)

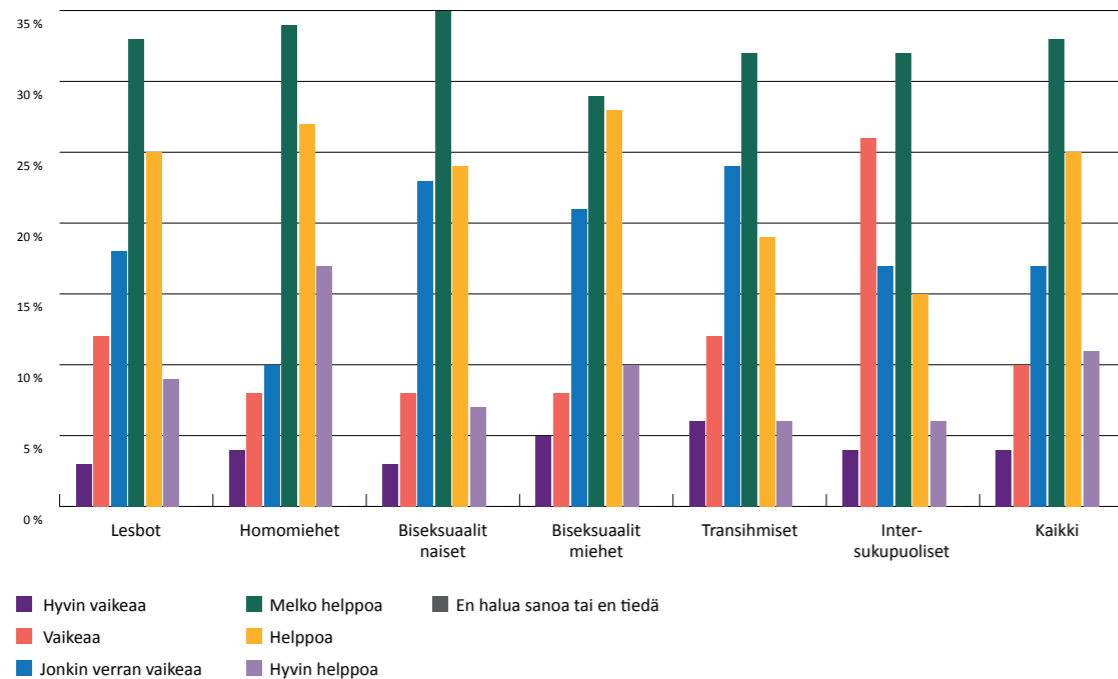
Vuoden 2017 Tasa-arvobarometrin mukaan viidesosa palkansaajista pitäisi erittäin epätodennäköisenä sitä, ettei trans- ja intersukupuolisia syrjittäisi heidän työpaikallaan. Seitsemän prosenttia päätoimisista palkansaajista kertoi, että trans- ja intersukupuoliset kokisivat syrjintää vastaajan työpaikalla erittäin todennäköisesti, 28 prosenttia arvioi näin tapahtuvan melko todennäköisesti, 42 prosenttia piti sitä epätodennäköisenä omalla työpaikallaan ja 21 prosenttia erittäin epätodennäköisenä. Seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa häirintää ja nimittelyä oli palkansaajista nykyisellä työpaikallaan havainnut 12 prosenttia. (Lehtonen 2019)

FRA:n tutkimuksessa kysyttiin (kuva 15), miten hyvin vastaajan kotitalouden kokonaistulot vastaavat menoja. Kaikista vastaajista 33 prosenttia kertoi, että tulot riittävät melko hyvin menoihin. Vastaajista 25 prosenttia sanoi tulojen riittävän helposti menojen kattamiseen, ja 17 prosenttia vastasi, että menojen kattamisessa on jonkin verran ongelmia. Intersukupuolisten vastauksista siinä, että heistä 26 prosenttia vastasi tulojen riittämisessä olevan ongelmia. Vastaavasti myönteisen taloustilanteen osalta vastauksista poikkesivat jonkin verran biseksuaalit miehet, joista 28 prosenttia kertoi, että

Sosiaali- ja terveyspalveluissa kohdataan syrjintää ja tietämättömyyttä

Kuva 15. Miten hyvin vastaajan kotitalous pystyy kattamaan menot

tulot riittävät helposti.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kotitalouksien toimeentuloa on tutkittu Suomessa vielä varsin vähän. Ulkomaisten tutkimusten mukaan pariskunnista keskimäärin parhaiten ansaitsevat miesparit, sitten heteroparit ja huonoimmin naisparit. Parhaiten yksittäisistä henkilöistä ansaitsevat heteromiehet, sitten homomiehet, lesbot ja pienimmät tulot

ovat heteronaisilla. Sukupuolivähemmistöjen taloudellista asemaa on tutkittu seksuaalivähemmistöjä harvemmin, mutta niissä on tyypillisesti arvioitu sukupuolivähemmistöjen olevan keskimääräistä useammin työttöminä ja kohtaavan useammin ongelmia työelämässä ja työllistymisessä. Nämä tulokset selittävät heidän muita heikompaa taloudellista asemaansa. (Lehtonen 2019)

Syrjintä, kielteiset asenteet ja näkymättömyys yhteiskunnassa vaikuttavat kielteisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien terveyden, kuten käy ilmi eri tutkimuksista, joissa on tarkasteltu esimerkiksi häirinnän ja syrjinnän vaikutuksia HLBTI-ihmisiin. (Vaikutuksista tarkemmin tämän Policy Briefin -muissa osioissa.)

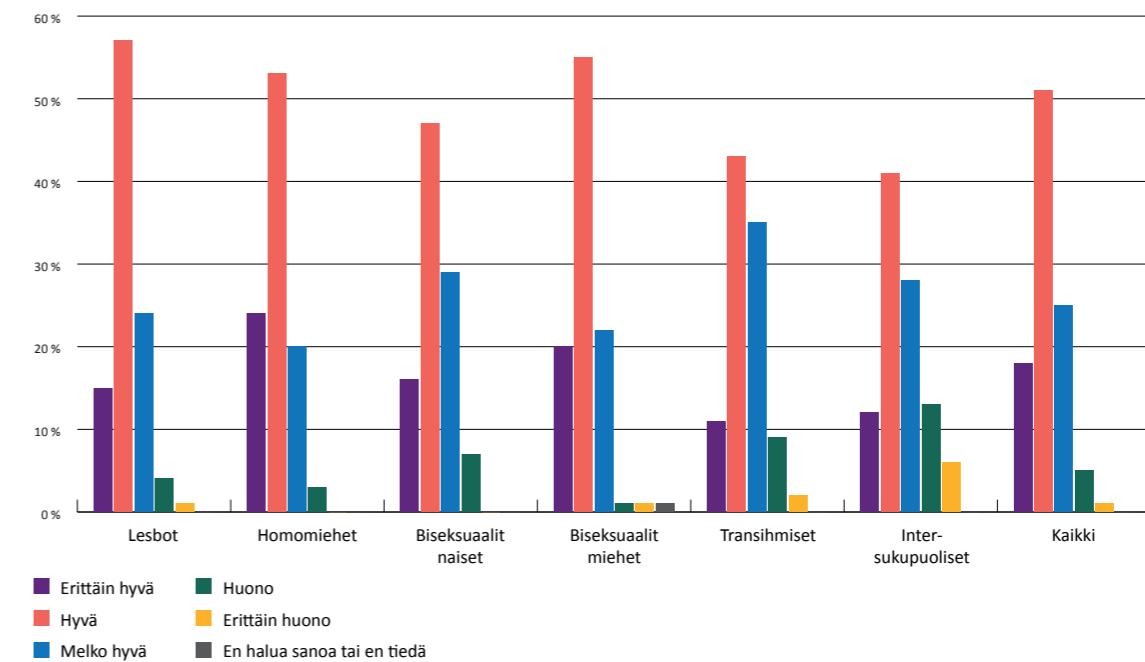
FRA:n tutkimuksessa (kuva 16) terveydentilansa erittäin hyväksi arvioi 18 prosenttia kaikista vastaajista, hyväksi 51 prosenttia, melko hyväksi 25 prosenttia ja huonoksi 5 prosenttia. Selvästi muita heikommaksi terveytensä arvioivat intersukupuoliset vastaajat, joista 13 prosentti piti terveyttään huonona ja 6 prosenttia erittäin huonona. Kaikista vastaajista 49 prosenttia kertoi, että hänellä on pitkäaikais sairaus tai terveysongelmia. Intersukupuolisista näitä ongelmia oli 70 prosentilla ja transihmisillä 64

prosentilla. Intersukupuolisista 47 prosenttia kertoi myös kärsineensä masennuksesta jonkin aikaa.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa oli kokenut syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana 13 prosenttia vastaajista (kuva 17). Intersukupuolisten vastaajien kohdalla tilanne kuitenkin poikkesi huomattavasti muista vastaajista, sillä heistä 40 prosenttia oli kokenut syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa. Myös transihmisillä oli muita enemmän syrjintäkokemuksia (23 %) heidän käyttäessään näitä palveluja.

Sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta taustaansa kohtaan terveyspalveluissa oli kokenut 16 prosenttia vastaajista. Intersukupuolisista vastaajista tällaista käytöstä oli kokenut jopa 41 prosenttia, ja 29 prosenttia heistä oli pelännyt mennä hoitoon reaktioiden pelossa.

Kuva 16. Arvio omasta terveydentilasta

Intersukupuolisista 25 prosenttia kertoi, että heidän erityiset tarpeensa oli jätetty huomiotta terveystalveissa. Transihmisistä sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta oli kohdannut 26 prosenttia, ja heistä 21 prosenttia oli pelännyt mennä hoitoon reaktioiden pelossa. Transihmisistä 17 prosenttia oli kokenut myös painostusta mennä lääketieteelliseen tai psykologiseen testiin.

Sosiaali- ja terveystalveiden kohdalla esimerkiksi mielenterveystalveiden osalta on tullut useissa haastattelu- ja kyselytutkimuksissa esille, että HLBTI-ihmiset kokevat, ettei heille sopivia talveja ole tarpeeksi saavilla tai alan ammattilaisilla ei ole tarpeeksi tietoa HLBTI-ihmisistä. (mm. Lepola 2018) Erityisen vaikeaa on silloin, kun henkilö kuuluu kahteen vähemmistöön ja saattaa kokea moniperusteista tai intersektionaalista syrjintää. Esimerkiksi saamelainen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö ei välttämättä saa tarvitsemaansa talvea, sillä talvetarjoajilla ei useinkaan löydy riittävää saamelaiskulttuurin tuntemusta eikä myöskään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää asiantuntemusta. (Olsén et al. 2017)

Ikääntyvien (yli 50-vuotiaiden) HLBTI-ihmistien näkemyksiä sosiaali- ja terveystalveista kartoittaneen opinnäytteen kyselyyn vastanneista suurin osa koki sosiaali- ja terveydenalalla työskentelevien tiedot seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta heikoiksi. Vastaajat toivatkin esille tarpeen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille suunnattuihin omiin asumistalveihin. Vastaajista 49 prosenttia valitsisi ensisijaiseksi vaihtoehdoksi erityisen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille suunnatun vanhainkodin tai talvetalven, jos sellainen olisi tarjolla. Myös perhesuhteiden moninaisuus toivottiin otettavan vanhuspalveluissa entistä ammattitaitoisemmin huomioon. Vastaajista 30 prosenttia oli jättänyt sosiaali- ja terveydenhuollon talveja käyttämättä mahdollisen epäasiallisen käyttäytymisen pelossa. (Jalava 2013)

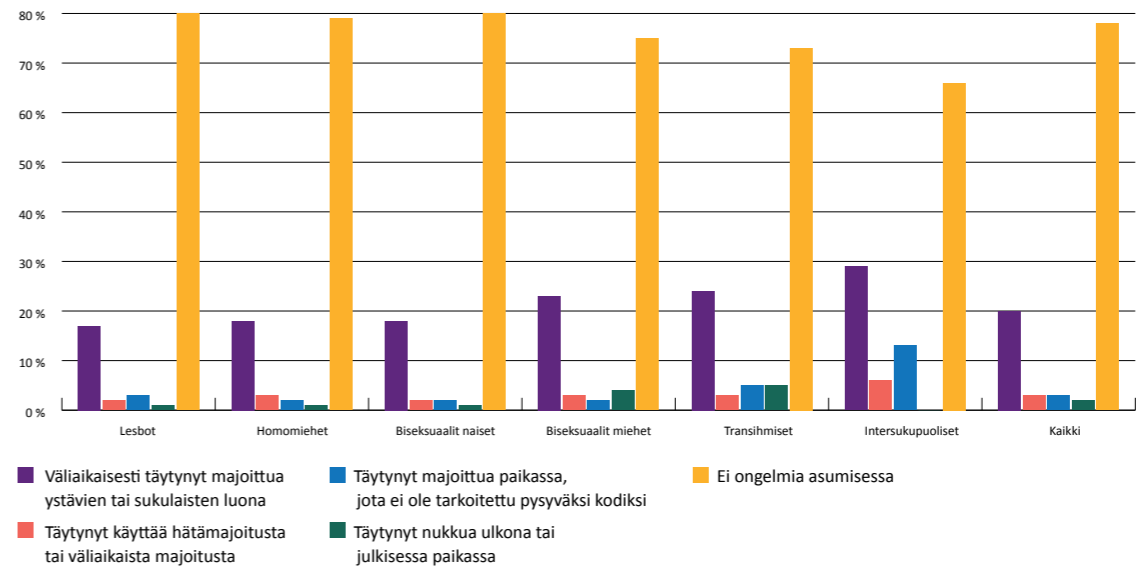
Sateenkaariperheitä koskevassa tutkimuksessa on noussut esille, että mitä enemmän perhe muistuttaa niin kutsuttua heteroydinperhettä, sitä vähemmän syrjinnän kokemuksia perheellä on ollut. Sateenkaariperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaariperheiden kokemuksia sosiaali- ja terveystalveissa selvittäneen tutkimuksen mukaan perheneuvonnassa asioimiseen liittyy syrjintäpelkoa, ja sateenkaariperheet käyttävät perheneuvontaa sitä vähemmän mitä pienemmällä paikkakunnalla he asuvat. Terveydenhuoltotalveissa havaittiin syrjiviä asiakaskäytäntöjä: joillakin hedelmöitysklinikoilla kaikille itsellisille naisille ja naispareille tehtiin vanhemmuutta arvioivia psykologin haastatteluja ja äitiysneuvolassa esitteet ja raskauden seurantakäyntejä jäsentävät heteroydinperheitä varten suunnitellut lomakkeet olivat vanhentuneita. Lomakkeet ohjasivat terveydenhoitajia esittämään sateenkaariperheille soveltumattomia kysymyksiä, eikä sosiaalisen äidin tietoja voinut kunnolla kirjata asiakasrekisteriin. (Kuosmanen & Jämsä 2007)

Sateenkaarivanhemmista 40 prosentille oli jäänyt kuva, ettei äitiysneuvolan terveydenhoitaja tuntenut sateenkaariperheiden erityistarpeita. Kyselyyn vastanneista 19 prosentilla oli syrjintäkokeuksia talveissa, ja 23 prosenttia vastaajista oli selvittänyt etukäteen joidenkin talvelujen ennakkoluuloisuutta. Syrjintää selittää ainakin osittain se, että lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvelujen asiakaskäytännöt on suunniteltu heteroydinperheille, eivätkä ne sellaisinaan suoraan sovellu sateenkaariperheille. Myös päiväkodin ja koulun vuorovaikutuk-

essa sateenkaariperheiden kanssa on havaittu vastaavaa. (Kuosmanen & Jämsä 2007)

Sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaiden lasten haastattelujen perusteella heillä on lämpimät suhteet vanhempiinsa, lukuisia ystäviä ja pääosin hyviä kokemuksia koulusta. He arvioivat mielialansa enimmäkseen iloiseksi. Heidän kokemuksiaan tarkastelleessa tutkimuksessa suomalaisten sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi vaikuttavat vastaavan muiden samankäisten suomalaislasten ja -nuorten hyvinvointia. Kolmasosa nuorista on kuitenkin kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita nuoren sateenkaariperheestä. Kolmasosa lapsista ja nuorista jännittää sateenkaariperheestään kertomista ja pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuu kertomisen myötä. Kertominen vaikuttaa jännittävän erityisesti niitä, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään. (Aarnio et al. 2017)

Kuva 18. Kokemukset asumiseen liittyvistä ongelmista

ssa sateenkaariperheiden kanssa on havaittu vastaavaa. (Kuosmanen & Jämsä 2007)

Sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaiden lasten haastattelujen perusteella heillä on lämpimät suhteet vanhempiinsa, lukuisia ystäviä ja pääosin hyviä kokemuksia koulusta. He arvioivat mielialansa enimmäkseen iloiseksi. Heidän kokemuksiaan tarkastelleessa tutkimuksessa suomalaisten sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi vaikuttavat vastaavan muiden samankäisten suomalaislasten ja -nuorten hyvinvointia. Kolmasosa nuorista on kuitenkin kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita nuoren sateenkaariperheestä. Kolmasosa lapsista ja nuorista jännittää sateenkaariperheestään kertomista ja pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuu kertomisen myötä. Kertominen vaikuttaa jännittävän erityisesti niitä, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään. (Aarnio et al. 2017)

Asumiseen liittyvien ongelmien osalta (kuva 18) FRA:n kyselyssä 78 prosenttia kaikista vastaajista kertoi, ettei heillä ollut lainkaan ongelmia. Merkittävä osa kaikista vastaajaryhmistä on kuitenkin joutunut majoittumaan tilapäisesti esimerkiksi ystävien luona: sukulaisten tai ystävien luona oli väliaikaisesti joutunut majoittumaan 20 prosenttia vastaajista. Intersukupuolisten ja transsukupuolisten vastaajaryhmissä ovat myös muut asunnottomuuden muodot muita yleisempiä.

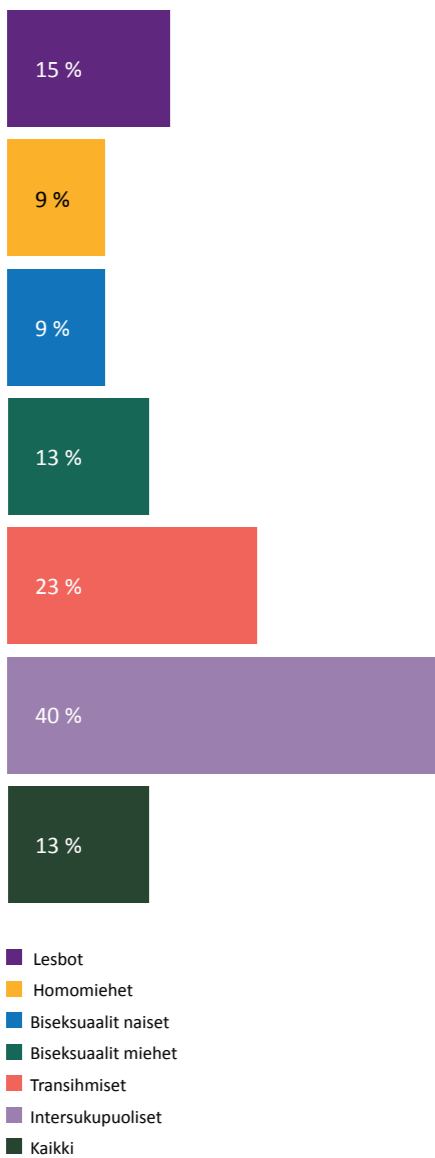
Asumisongelmat johtuivat useimmin rahavaikeuksista (44 %) ja suhde- tai perheongelmista (35 %). Seksuaalinen suuntautuminen aiheutti ongelmia 8 prosentille vastaajista ja sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu 3 prosentille vastaajista. Seksuaalinen suuntautuminen vaikutti kielteisesti asumiseen eniten biseksuaalisilla miehillä, joista 13 prosenttia kertoi suuntautumi-

ssa aiheuttaneen asumisongelmia. Syrjintää oli kohdannut asunnonhaussa viimeisten 12 kuukauden aikana kaikista vastaajista 5 prosenttia.

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan erot terveydentilassa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten (nk. sateenkaarinuorten) ja muiden nuorten välillä olivat merkittäviä. Sateenkaarinuoret kokivat terveytensä keskinkertaiseksi tai huonoksi kaksi kertaa useammin kuin muut nuoret. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 44 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 45 prosenttia arvioi terveytensä keskinkertaiseksi tai huonoksi. Myös masennusoireet ja huoli mielialasta olivat huomattavasti yleisempiä. Ahdistuneisuudessa erot nuorten välillä olivat jopa kolminkertaisia. Sekä sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista että seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 31 prosenttia arvioi kärsivänsä kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta. Lisäksi sateenkaarinuoret kokivat muita nuoria harvemmin saavansa mielialaan liittyvissä asioissa tarvitsemaansa apua vanhemmilta tai ystävilta. Heillä oli myös useammin keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa. (THL 2020)

HLBTI-ihmisiltä on ehditty koota vain vähän tietoa koronakriisikokemuksista. Pelastakaa Lapset -järjestö kokosi huhtikuussa 2020 kyselyssään tietoa nuorten kokemuksista koronapandemian aikana ja samalla kyselyyn vastanneiden seksuaalisesta suuntautumisesta sekä sukupuoli-identiteetistä. Vastausten mukaan HLBTI-nuoret kokivat kaikkiin nuoriin verrattuna selvästi useammin itsensä stressaantuneeksi (66 %, kaikki 54 %), ahdistuneeksi (63 %, kaikki 49 %) ja masentuneeksi (49 %, kaikki 33 %) koronakriisiin liittyvien poikkeusolojen takia. (Lehtonen 2020)

Kuva 17. Kokenut syrjintää sosiaali- ja terveystalveissa viimeisten 12 kuukauden aikana

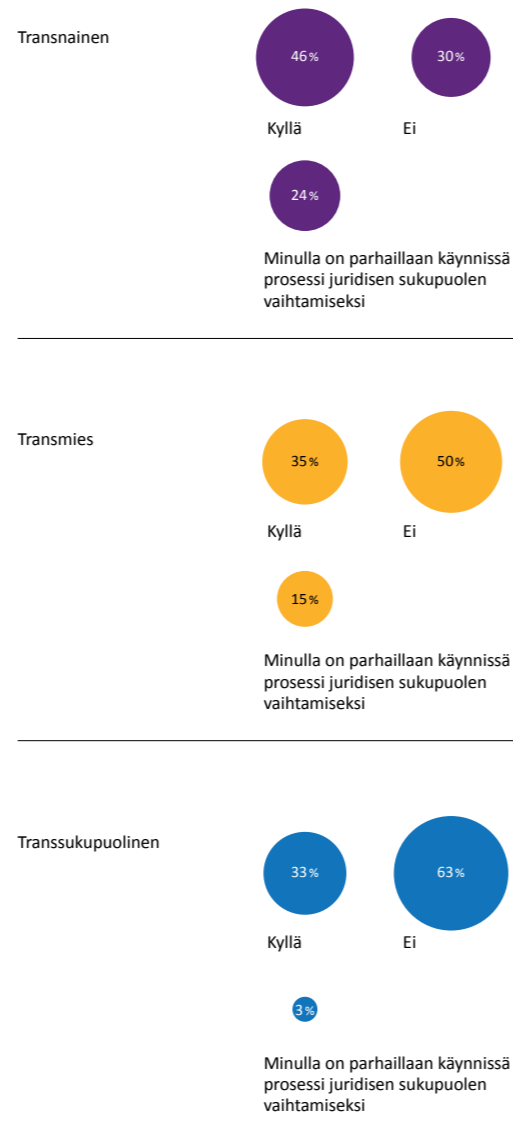
Transihmisiä ja intersukupuolisia koskevat erityisesti itsemääräämisoikeuteen liittyvät kysymykset

FRA:n HLBTI-kyselyssä transihmiset ja intersukupuoliset ovat kokeneet esimerkiksi häirintää ja syrjintää lähes kautta linjan enemmän kuin muut vastaajaryhmät. Transihmisten ja intersukupuolisten tilanteeseen vaikuttavat lisäksi erityisesti heitä koskevat kysymykset muun muassa itsemääräämisoikeuden osalta. Transihmisiin kuuluvat muun muassa transsukupuoliset, transvestiitit ja muunsukupuoliset. On huomattava, että näiden alaryhmien tilanne saattaa vaihdella hyvinkin paljon eri kysymysten kohdalla, vaikka niitä tarkastellaankin usein yhtenä transihmisten ryhmänä.

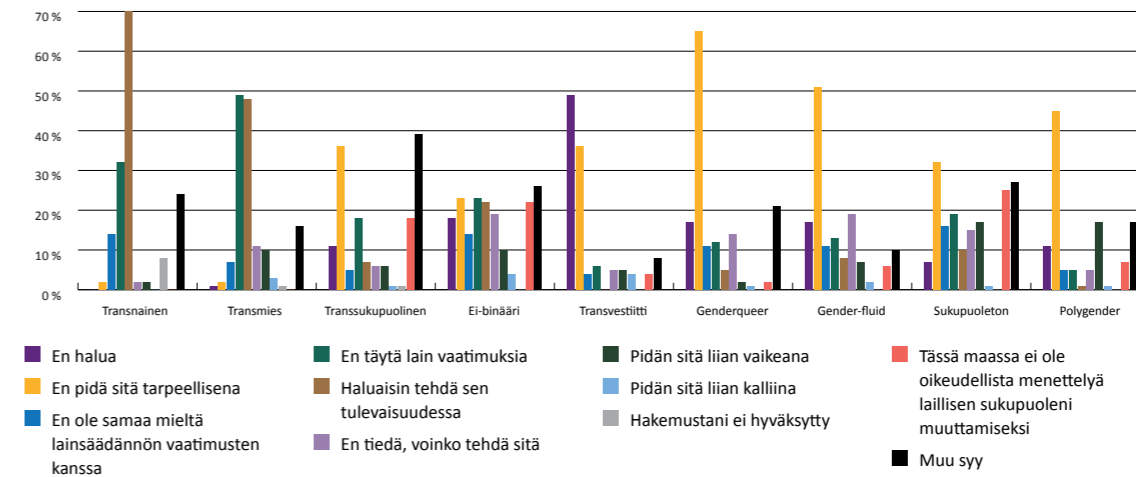
Sukupuolen oikeudellisella vahvistamisella, eli sukupuolimerkinnän muuttamisella sukupuoli-identiteettiä vastaavaksi, on keskeinen merkitys transsukupuolisten ihmisoikeuksien toteutumiseen. Nykyisessä laissa, eli nk. translaissa, sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytyksenä vaaditaan lisääntymiskyvyttömyyttä. Naimattomuusvaatimus poistui translaista avioliittolain (234/1929) muutoksen yhteydessä maaliskuussa 2017.

Kansainväliset ihmisoikeuselimet ovat viime vuosina kiinnittäneet yhä useammin huomiota lainsäädännössä oleviin ongelmiin etenkin sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevissa ennakkoehdoissa. Esimerkiksi ehto lisääntymiskyvyttömyydestä loukkaa transsukupuoliset ihmisoikeuksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä on vastoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaa oikeutta yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen. Nykytilanne ei myöskään tue itsemääräämisoikeutta, ja altistaa transsukupuoliset henkilöt syrjinnälle ja muille perus- ja ihmisoikeuksien loukkauksille. (Ihmisoikeuskeskus 2018)

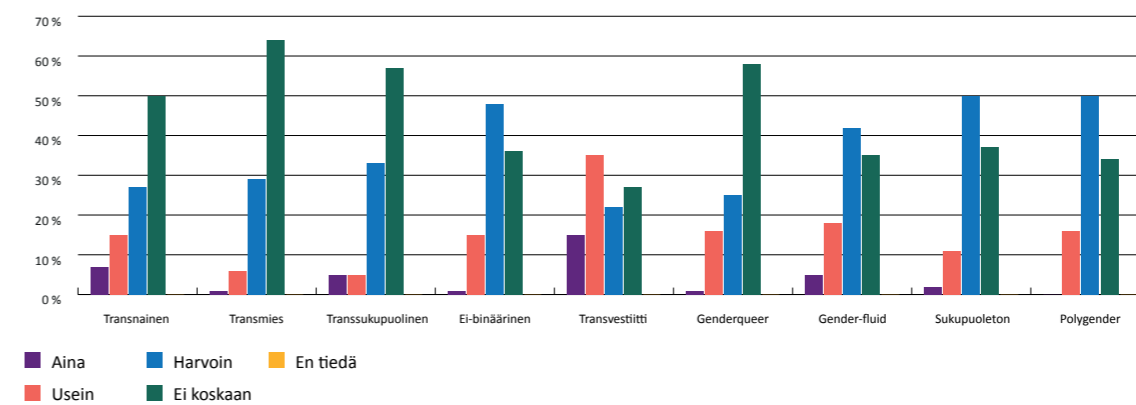
Kuva 19. Juridisen sukupuolen muuttaminen

Kuva 20. Syy sille, miksei ole vaihtanut juridista sukupuoltaan

Kuva 21. Välttää ilmaisemasta sukupuoltaan fyysisellä olemuksellaan pahoinpitelyn, uhkailun tai häirinnän pelossa

FRA:n kyselytutkimuksen mukaan transihmiset kertoivat muille ristiriitaisista tunteuksistaan sukupuolensa suhteen yleisimmin 18–24-vuotiaana. Transsukupuolisista 33 prosenttia kertoi muuttaneensa juridisen sukupuolensa, 63 prosenttia ei ollut sitä vaihtanut ja reilu 3 prosenttia vastaajista kertoi, että prosessi juridisen sukupuolen vaihtamiseksi oli juuri meneillään (kuva 19). Suurin syy sille, ettei transsukupuolinen vastaaja ollut muuttanut juridista sukupuoltaan, oli se, ettei hän täytä lain vaatimuksia (18 %). Yhtä moni vastaajista vastasi, ettei Suomessa ole oikeudellista prosessia juridisen sukupuolen muuttamiseksi (kuva 20).

Transihmisistä transvestiitit välttävät useimmin ilmaisemasta sukupuoltaan fyysisellä olemuksellaan, koska he pelkäävät joutuvansa pahoinpitelyn, uhkailun tai häirinnän kohteeksi. Transvestiiteista 15 prosenttia vastasi toimivansa näin aina ja 35 prosenttia usein (kuva 21).

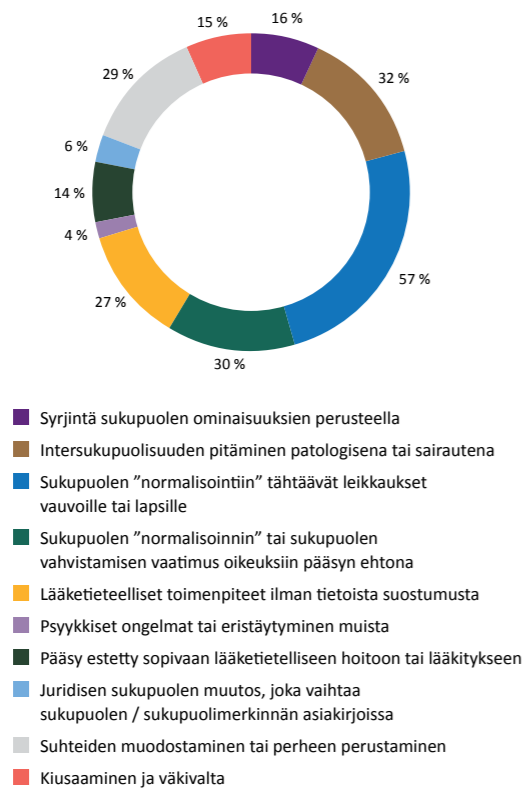
FRA:n vuonna 2014 julkaisemassa tutkimuksessa erityisesti transihmisten tilanteesta kaikista kyselyyn osallistuneista transihmisistä 30 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana tilanteissa, joissa

oli täytynyt esittää sukupuolimerkinnän sisältävä henkilötodistus. Suomalaisvastaajista 16 prosenttia ei tiennyt, voiko ylipäättensä vaihtaa virallisiin dokumentteihin haluamansa sukupuolen. (FRA 2014)

FRA:n vuoden 2020 kyselytutkimuksen mukaan intersukupuolisuutensa oli havainnut 40 prosenttia vastaajista 15–17-vuotiaana. Jollekin asiasta oli kertonut 18–24-vuotiaana 25 prosenttia vastaajista. Vastaajista 42 prosenttia ei ollut kertonut kenellekään intersukupuolisuudestaan. Vastaajista 34 prosenttia kertoi, että heidän sukupuolensa ominaisuuksia oli muokattu lääketieteellisellä hoidolla tai toimenpiteillä. Vastaavasti 66 prosenttia vastaajista ei ollut tällaisia toimenpiteitä läpikäynyt. Syynä siihen, ettei toimenpiteitä ollut tehty, oli useimmiten, ettei vastaaja ole tarvinnut sellaisia. Toiseksi eniten syynä olivat muut, määrittelemättömät syyt, ja kolmanneksi eniten kielteiset reaktiot vastaajan perheeltä tai sosiaaliselta ympäristöltä.

Esteitä siviilisäädyn tai sukupuolen julkisessa rekisteröinnissä oli kohdannut 24 prosenttia intersukupuolisista, ja 33 prosenttia kertoi, ettei ollut koskaan tehnyt kyseisiä rekisteröintejä.

Kuva 22. Käsitys suurimmista intersukupuolisten kohtaamista ongelmista

Vaikeudet olivat olleet suurimmaksi osaksi byrokraattisia, mutta osin myös erilaisia asiattomuuksia ja yksityisyyden suojan loukkauksia.

Intersukupuolisten kohtaamana suurimpana ongelmana pidettiin vauvoille tai lapsille tehtäviä leikkauksia (kuva 22), joilla heidän sukupuolensa halutaan "normalisoida" (57 %). Toiseksi yleisimpänä epäkohtaa pidettiin sitä, että oikeuksiin pääsyn ehtona on sukupuolen "normalisoiva" leikkaus (30 %). Kolmantena ongelmana pidettiin ilman tietoista suostumusta tehtäviä lääketieteellisiä toimenpiteitä (27 %).

FRA:n tutkimuksen mukaan yleinen ongelma intersukupuolisten oikeuksien kannalta on, että päätöksenteko lapsille tehtävistä toimenpiteistä ei perustu kattavaan tietoon pohjautuvaan suostumukseen. Yli puolet (62 %) tutkimukseen osallistuneista intersukupuolisista kaikkien maiden osalta ilmoitti, etteivät he tai heidän vanhempansa antaneet tietoon perustuvaa suostumustaan ennen ensimmäistä lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavaa kirurgista toimenpidettä. Melkein puolet (49 %) puolestaan kertoi, etteivät he antaneet heille määrättyyn hormonihoitoon tietoon perustuvaa suostumustaan.

Intersukupuolisten kokemuksia tarkastelleen selvityksen (Oikarinen 2019) mukaan kielteiset kokemukset terveydenhuollosta liittyivät tilanteisiin, joissa intersukupuoliset kokivat erityisesti lapsena tulleen kohdelluiksi ikään kuin heidän tunteillaan ja kokemuksilla ei olisi mitään

FRA:n suosituksia

- Intersukupuoliset tai intersukupuolisten vanhemmat suostuvat joskus lääketieteellisiin toimenpiteisiin ilman, että he ovat täysin tietoisia siitä, mitä toimenpide tarkoittaa.
- Intersukupuolisille tehtävien lääketieteellisten toimenpiteiden on perustuttava heidän tietoiseen suostumukseensa.
- Intersukupuolisille tai heidän vanhemmilleen on annettava kattavasti tietoa ennen toimenpidettä.
- Terveystieteiden ammattilaisten osaaamista intersukupuolisten oikeuksista on parannettava. (FRA 2020c)

merkitystä. Sekä intersukupuoliset vastaajat että intersukupuolisten lasten vanhemmat kertoivat, että heitä oli kohdeltu eri tavoin epäasiallisesti ja asenteellisesti. Vastaajien mukaan heillä ei ollut mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon, eikä hoidoille ollut selkeää terveydellistä perustetta. Selvityksessä nousi esille myös se, ettei intersukupuolisuutta ja sukupuolen moninaisuutta koskevaa tietoa ole tarpeeksi, eikä myöskään vertaistukea tai muuta tukea.

Alaikäisten potilaiden itsemääräämisoikeutta tarkastelleen väitöskirjan mukaan lapsipotilaan päätöksentekokyvykkyyden arviointiin vaikuttavat ennen kaikkea terveydenhuollon toimintakulttuuri ja toiminnalle annetut resurssit. Keskusteltaessa lapsen kanssa hänen hoitoonsa liittyvistä kysymyksistä on siihen varattava kunnolla aikaa, jotta lapsella on mahdollisuus rauhassa käsitellä saamaansa tietoa. Mitä vaikeammasta tai moniulotteisemmasta hoitotilanteesta tai sairaudesta on kysymys, sitä paremmin on huolehdittava, että lapsi kykenee omaksumaan saamansa tiedon. Tutkimuksen perusteella kyse ei ole yksinomaan siitä, minkä ikäinen lapsi on, millaiset kognitiiviset kyvyt hän omaa tai millainen hänen elämäkokemuksensa tai kokemuksensa sairaudesta on, vaan suuri merkitys on terveydenhuollon ammattilaisen kyvyllä kohdata lapsi ja olla vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. (Pollari 2019)

Suosituksia HLBTI-ihmisiä koskevan tiedonkeruun kehittämiseksi

- HLBTI-ihmisten tilanteesta ja oikeuksien toteutumisesta on yhä enemmän tietoa saatavilla, mutta jatkossa tarvitaan lisää systemaattista tiedonkeruuta ja vertailukelpoista tutkimustietoa eri elämänalueilta, kuten terveyteen liittyvistä kysymyksistä.
- Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tilannetta on selvitettävä läpileikkaavasti myös yleisissä terveystieteissä, asennekyselyissä ja mielipidetiedusteluissa. Tästä myönteisenä esimerkkinä on muun muassa THL:n Kouluterveyksikysely.
- Kyselytutkimuksia ja niiden metodeja on kehitettävä niin, että otetaan huomioon tiedonkeruuseen liittyvät haasteet erityisesti HLBTI-ihmisten osalta, kuten kvantitatiivisen tutkimuksen kannalta usein pieneksi jäävät vastaajamäärät.
- Tiedonkeruussa ja tutkimuksissa on myös huomioitava moniperusteinen ja intersektionaalinen syrjintä sekä risteävä eriarvoisuus HLBTI-ihmisten kohdalla.
- Transihmisten ja intersukupuolisten tilanne syrjinnän, häirinnän ja muiden oikeuksien loukkausten osalta on erityisen hälyttävä. Heidän kohtaamistaan ongelmista on saatu viime vuosina lisätietoa, mutta tilannetta on myös seurattava, jotta voidaan tarkastella, ovatko mahdolliset parannustoimet olleet oikeanlaisia tai onko tiedon pohjalta ylipäättänsä tehty tarvittavia toimia.
- Tietoa HLBTI-vähemmistöistä, heidän oikeuksistaan ja niiden toteutumisesta on hyödynnettävä päätöksenteossa hallinnon eri sektoreilla.
- Etenkin opettajankoulutuksessa ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutuksessa sekä eri viranomaisissa on vahvistettava tietämystä HLBTI-ihmisiin liittyvistä erityiskysymyksistä ja lisättävä osaamista heidän kohtaamisestaan esimerkiksi asiakkaina.

Lähteet

Aarnio, Kia, Kallinen, Kati, Kylmä, Jari, Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna (2017) Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62/2017, Sateenkaariperheet ry ja Väestöliitto ry. https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/bbdb83c-55d7e2a3c826bb10dacc32d07/1604152515/application/pdf/6907919/Sateenkaariperheet_2017_paino_korj.pdf

Alanko, Katarina (2014) Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 72 Seta, Seta-julkaisuja 23. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Amisbarometri 2019, SAKKI, OTUS, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö. <http://www.amisbarometri.fi/>

Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People in Finland covering the period of January to December 2019, ILGA-Europe (2020a). <https://rainbow-europe.org/#8632/0/0>

Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People in United Kingdom covering the period of January to December 2019, ILGA-Europe (2020b). https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2020/united_kingdom.pdf

A set of proposed indicators for the LGBTI inclusion index (2018) The World Bank, UNDP. <http://documents.worldbank.org/curated/en/608921536847788293/pdf/129913-WP-UNDP-Indicators-for-the-LGBTI-Inclusion-Index.pdf>

Discrimination in the EU (2019) Special Eurobarometer 493, European Commission. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPE-CIAL/surveyKy/2251?fbclid=IwAR2kKwWlQJtpw-71W07V6MKyW7cVVEOz-LmILtZkOoR59aIFoQ92XlyzeF>

FRA (2020a) EU-LGBTI II: A long way to go for LGBTI equality. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>

FRA (2020b) Hlbt-henkilöt Euroopassa: toiveikkaita vai pelon vallassa? Lehdistöiedote 14.5.2020. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/pr-2020-lgbti-survey_fi.pdf

FRA (2020c) Findings Q&A, EU-LGBTI II: A long way to go for LGBTI equality. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results#TabPubFindingsQA1>

FRA (2017) Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers, European Union agency for fundamental rights, Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-march-2017-monthly-migration-report-focus-lgbti_en.pdf

FRA (2014) Being Trans in the European Union, Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative-0_en.pdf

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020-2023. https://valtioneuvosto.fi/documents/1271139/20825107/Valtioneuvoston_periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023+.pdf

Huotari K., Törmä S. ja Tuokkola K. (2011) Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla - Erytystarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa, sisäministeriön julkaisu 11/2011. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79679/sm_112011.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ihmisarvoinen nuoruus (2015) Nuorisobarometri 2014, opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosaia neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf

Jalava, Jenni (2013) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Alempi korkeakoulututkinto. Satakunnan ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/handle/10024/63843>

Keski-Petäjä, Miina (2019) Tilastoja naisista, miehistä ja heteropareista – Miksi moninaisuus jää virallisissa tilastoissa usein piiloon, Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2019/tilastoja-naisista-miehista-ja-heteropareista-miksi-moninaisuus-jaa-virallisissa-tilastoissa-usein-piiloon/>

Kokkonen, M. (2018). Seksuaalivähemmistöjen häirintä joukkueessa tai liikuntaryhmässä: henkisen pahoinvoinnin näkökulma. Liikunta ja tiede, 55 (6), 96-102. <https://jvx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62461/kokkonenseksuaalivahemmistojenhairinta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kouluterveyskysely 2019, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Kuosmanen, Paula & Jämsä, Juha (toim.) (2007) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Työministeriö. <https://docplayer.fi/4044-Suomalaiset-sateenkaariperheet-sosiaali-ja-terveys-palveluissa-ja-koulussa-paula-kuosmanen-juha-jamsa-toim.html>

Lahti, Annukka et al. (2020) Häirintä suomalaisessa kilpaurheilussa. Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry. <https://www.suek.fi/documents/10162/583500/H%C3%A4irint%C3%A4%20suomalaisessa+kilpaurheilussa>

Lapsen ääni 2020: Lasten näkemyksiä koronakeväästä (2020) Pelastakaa Lapset. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaa-lapset/main/2020/10/21163820/Lapsen-Aani-2020_raportti1_F11.pdf

Lehtonen, Jukka (2020) HLBTI-ihmiset koronakriisissä – tutkimustietoa tarvitaan, WeAll-hanke. <http://weallfinland.fi/hlbt-ihmiset-ja-jarjestot-koronakriisissa-tutkimustietoa-tarvitaan/>

Lehtonen, Jukka (2019) Kun kaksijakoinen sukupuoli-ajattelu murtuu – sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus tasa-arvobarometrissa, julkaisussa Mia Teräsaho & Johanna Närvi (toim.) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyseja tasa-arvobarometrissa 2017, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 6/2019. 157 sivua. Helsinki 2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137765/URN_ISBN_978-952-343-314-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lepola, Outi (2018) Koko ajan jännittyneenä – Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana, oikeusministeriön julkaisu 51/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-729-8>

Mannila, Simo (2019) Syrjinnän seurannan kansalliset tietolähteet, Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2019:35. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161777/OM_2019_35_Syrjinnan_kansalliset_tietolahteet.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mielenterveysbarometri 2019. Mielenterveyden keskusliitto ja Kantar TNS Oy. <https://www.mtkl.fi/toimintamme/julkaisut/mielenterveysbarometri2019/>

Oikarinen, Tikli (2019) Ei tietoa eikä vaihtoehtoja: Selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:3. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161410>

Olsén, Laura; Heinämäki, Leena & Harkoma, Assi (2017) Vähemmistöjen sisäisten vähemmistöjen ihmisoikeudet ja moniperustainen syrjintä: saamelaiset vammaiset henkilöt ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63084>

Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, Hallitusohjelma 2019-2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>

Perusoikeusbarometri (julkaistaan 2021) oikeusministeriö ja Ihmisoikeuskeskus. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM040:00/2018>

Pollari, Kirsi (2019) Lapsipotilaan päätöksentekokyky ja sen arviointi, Acta Universitatis Lapponiensis 387, Lapin yliopisto, Rovaniemi. [https://lacris.ulapland.fi/fi/publications/lapsipotilaan-paatoeksentekokyky-ja-sen-arviointi\(b-9b88ad6-0ac9-42df-bd77-05a0e3c76ead\).html](https://lacris.ulapland.fi/fi/publications/lapsipotilaan-paatoeksentekokyky-ja-sen-arviointi(b-9b88ad6-0ac9-42df-bd77-05a0e3c76ead).html)

Rauta, J. (2020) Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2019, Poliisiammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345708/Polamk_katsaus_16_Viharikos_B5_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rauta, J. (2019) Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2018, Poliisiammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/261556/Polamk_katsaus_15_Viharikos_B5_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa (2014) oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 34/2014. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76543/omso_34_2014seksuaalivahemmis-tot.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Seurantakysely 2017 (2018) Owal Group Oy. http://owalgroup.com/wp-content/uploads/2018/08/VIPURaportti_2018.pdf

Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen - Tilanne Suomessa ja lainsäädännön kehityslinjoja Euroopassa (2018) Ihmisoikeuskeskus. https://1586428.168.directo.fi/@Bin/0e6f836b-2373b766afca21dd2cbd2e35/1603538533/application/pdf/6351406/sukupuolen_oikeudellinen_vahvistaminen_FINAL.pdf

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019 (2020) terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 38/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tasa-arvobarometri 2017, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3932-5>

Uhrien kokemuksia viharikoksista Suomessa vuosina 2014-2018 (2019) Rikosuhripäivystys (RIKU), USKOT-foorumi. https://www.riku.fi/content/uploads/su_file/2140_Uhrien_kokemuksia_viharikoksista_2014_2018.pdf

”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”, selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin (2016) Owal Group Oy, oikeusministeriön julkaisu 7/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-496-9>

Syrjintä Suomessa -Policy Brief kokoaa yhteen viimeisintä tutkimustietoa syrjintään ja yhdenvertaisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Kukin Policy Brief -sarjan osa keskittyy tarkastelemaan yhtä ajankohtaista teemaa ja tarjoaa siihen liittyviä politiikkasuosituksia. Oikeusministeriön julkaisema sarja on suunnattu erityisesti päättäjille, poliitikoille, toimittajille, virkamiehille ja muille asiantuntijoille.

Tähän mennessä julkaistut
Syrjintä Suomessa -Policy Briefit:

- 1 Häirintä on syrjintää (2018)**
- 2 Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin (2019)**
- 3 YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ja syrjinnän seuranta (2020)**
- 4 Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista (2020)**
- 5 Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta (2021)**

Syrjintä Suomessa -Policy Briefit löydät osoitteesta syrjintatieto.fi.
Myös ruotsiksi, englanniksi ja esteettömänä versiona.